VAPAAEHTOISEN YSTÄVÄTOIMINNAN MALLI

Vauva- ja pienlapsiperheet turvapaikanhakijoina

Päivi Mäkinen ja Anri Veisterä

Opinnäytetyö, kevät 2014
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)
Lastentarhanopettajan virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Mäkinen, Päivi & Veisterä, Anri. Vapaaehtoisen ystävätoiminnan malli. Vauva- ja pienlapsiperheet turvapaikanhakijoina. Diak, Helsinki, syksy 2013, 61 s., 5 liitettä.
Diakonia-ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK) + lastentarhanopettajan virkakelpoisuus

Opinnäytetyöhankkeen tavoitteena oli suunnitella ja kehittää vastaanottokeskuksissa asuvien vauva- ja pienlapsiperheiden hyvinvointia parantava ystävätoiminnan malli. Mallia kehitettiin Punaisen Ristin vapaaehtoisen ystävätoiminnan pohjalta vastaanottokeskuksissa asuville ja vasta saapuneille vauva- ja pienlapsiperheille sopivaksi. Kehittämishanke toteutettiin yhteistyössä Ensi- ja turvakotien liiton Vauvaperhe turvapaikanhakijana -projektin ja Suomen Punaisen Ristin kanssa. Hankkeessa olivat mukana myös Punaisen Ristin ystävävälityksen koulutetut vapaaehtoiset sekä Ensi- ja turvakotien liiton yhteistyökumppanina Helsingin kaupungin vastaanottokeskukset.

Perustelemme ystävätoiminnan vaikuttavuutta turvapaikanhakijana olevien pienten lasten ja perheiden hyvinvointiin muun muassa Erik Allardtin hyvinvoinnin-, John Bowlbyn kiintymyssuhde- ja Sidney Cobbin sosiaalisen tuen teorioiden avulla. Ystävätoiminnan mallin kehittämiseksi toteutettiin kokeilu, jonka tarkoituksena oli luoda kontakti 3-4 Punaisen Ristin ystäväpalvelun vapaaehtoisen ja turvapaikanhakijaperheen välille. Vapaaehtoisille ystäville ja vastaanottokeskuksille tuotettiin perehdytysmateriaalia, joka sisälsi tietoa turvapaikanhakijoiden erityistilanteesta, vastaanottokeskuksessa toimimisesta ja ystävätoiminnan mallista. Vapaaehtoisilta ja yhteistyökumppaneilta pyydettiin palautetta hankkeen toiminnasta kokeilun aikana ja jälkeen.

Hankkeen tuloksena syntyi ystävätoiminnan malli, jota täydentää perehdytysmateriaali vastaanottokeskuksille ja vapaaehtoisille. Kokeiluvaihe toi lisätietoa vapaaehtoisen ystävätoiminnan haasteista turvapaikanhakijaperheiden kanssa. Turvapaikanhakijoiden ja vastaanottokeskusten henkilökunnan ja toisaalta vapaaehtoisten odotukset ja toiveet ystävätoiminnasta olivat osin erilaisia.

Jatkokehityshaasteet löytyvät vapaaehtoisten koulutustarpeesta ja ystävävälityksen toiminnasta. Ystävätoiminnan onnistumisen kannalta on tärkeää, että vapaaehtoiset tuntevat vastatulleiden turvapaikanhakijalapsiperheiden erityistilanteen, vastaanottokeskusten toiminnan edellytykset ja kulttuurisensitiivisen toiminnan merkityksen. Aktiivinen toiminnasta tiedottaminen turvapaikanhakijoille ja vastaanottokeskuksille edistää ystävätoiminnan juurtumista.

Asiasanat: turvapaikanhakijat, lapsiperheet, vauvaperheet, hyvinvointi, sosiaalinen tuki, vapaaehtoistyö

ABSTRACT

Mäkinen, Päivi and Veisterä, Anri.
Voluntary work model. Asylum seeker families with babies and children.
61 p., 5 appendices. Language: Finnish. Helsinki, Spring 2014.
Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services. Option in preschool education and social pedagogy. Degree: Bachelor of Social Services.

The aim of the thesis project was to plan and develop a volunteer friend visitor model to improve wellbeing of asylum seeker families with babies and children living in reception centers. This model was developed on the basis of the Red Cross friend visitor activities. The model was modified for asylum seeker families in order to support them in the beginning of their asylum process. The developing project was planned and executed together with the Red Cross and The Families with Babies as Asylum Seekers -project (2012–2014), which is one part of the activities of The Federation of Mother and Child Homes and Shelters. The project was also affected by Red Cross volunteer workers and reception centers in Helsinki as a partner of The Federation of Mother and Child Homes and Shelters.

In order to develop the volunteer friend visitor model, it was executed in an experiment involving the Red Cross volunteers and asylum seeker families. In addition informative material was produced for reception centers and volunteer workers before the execution. Material included the volunteer friend model, information about reception centers and about the vulnerable situation of asylum seekers. All partners of this project were asked feedback during and after the execution. As for theoretical motivation most significant were the wellbeing model of Erik Allardt, attachment theory by John Bowlby and the social support theory by Sidney Cobb.

As a result we developed a volunteer friend visitor model and material for reception centers and volunteers. In addition results of the experiment showed that deeper knowledge about the situation of asylum seeker families is important for volunteer workers before starting. We found out that the volunteer workers, asylum seekers and reception center workers have different expectations which may affect the difficulties to start volunteer friend visitor work.

The development project showed how significant the information about new-arrival asylum seekers is for volunteer friend visitors. Therefore the courses for volunteer friend visitors might be one of the development targets. Secondly, the intermediary between asylum seeker family and volunteer worker may need more detailed information about the volunteer and the asylum seeker so that special wishes, like common language could be realized. Thirdly, the active advertisement to asylum seekers and reception centers about volunteer friend visiting model could help to include these activities into the asylum seeker families lives.

Key words: asylum seeker, families with babies and children, well-being, social support, voluntary work

SISÄLLYS

1 JOHDANTO 4
2 KEHITTÄMISHANKKEEN TAUSTA JA TOIMINTAYMPÄRISTÖ 6
2.1 Kehittämishankkeen lähtökohdat ja tavoitteet 6
2.2 Kehittämishankkeen kohderyhmät ja yhteistyötahot 7
3 TURVAPAIKANHAKIJAT JA HYVINVOINTI 10
3.1 Turvapaikanhakija 10
3.2 Turvapaikanhakijan hyvinvointi 12
3.3 Sosiaalisen tuen vaikutus hyvinvointiin 17
3.4 Vauva- ja pienlapsiperhe turvapaikanhakijana 19
3.5 Vanhempien hyvinvoinnin vaikutus varhaiseen vuorovaikutukseen 20
3.6 Vapaaehtoistoiminnan vaikutus turvapaikanhakijaperheen hyvinvointiin 22
4 KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTUS JA ARVIOINTI 26
4.1 Kehittämishankkeen vaiheet 26
4.2 Kehittämishankkeen kulku 28
4.3 Ystävätoiminnan malli ja tuotettu materiaali 31
4.4 Tiedotus 32
4.5 Arviointi 33
5 POHDINTA 39
5.1 Tulokset 40
5.2 Luotettavuus ja eettisyys 41
5.3 Ammatillinen kehittyminen 44
LÄHTEET 47
LIITE 1: Materiaali vastaanottokeskuksille 54
LIITE 2: Materiaali vapaaehtoisille 55
LIITE 3: Tietoa vapaaehtoisille vastaanottokeskuksesta 56
LIITE 4: Vapaaehtoissopimus 57
LIITE 5: Viestintäsuunnitelma 58

1 JOHDANTO

Turvapaikanhakijaperheiden elämän haasteet ja ongelmat ovat tulleet tutuiksi meille vapaaehtoistyön ja vastaanottokeskuksen ohjaajan työn kautta. Olemme havainneet vastaanottokeskuksissa asuvien perheiden tuen tarpeen ja erityisesti pienten lasten haavoittuvan aseman. Perheet toimivat usein epävarmuuden, traumaattisten kokemusten ja ympäröivän kulttuurin vierauden myötä jaksamisen äärirajoilla. Perheen pienimpien turvallinen kiinnittyminen aikuiseen voi tuolloin olla uhattuna, ja kasvun ja kehityksen edellytykset heikentyneet. Meidän yhteinen näkemyksemme on, että turvapaikanhakijaperheiden ja erityisesti lasten hyvinvointia voi tukea antamalla perheelle mahdollisuus tutustua suomalaisen ystävän avulla kulttuuriin, ympäristöön ja ihmisiin. Positiivisilla sosiaalisilla kontakteilla on osoitettu olevan suora yhteys ihmisen hyvinvointiin (Uchino 2004, 2).

Opinnäytetyömme on työelämälähtöinen kehittämishanke, jonka päätavoitteena on lisätä vastaanottokeskuksissa asuvien vauva- ja pienlapsiperheiden hyvinvointia. Tavoite on ensisijaisen työelämäkumppanin, Ensi- ja turvakotien liiton Vauvaperhe turvapaikanhakijana -projektin, asettama. (Ensi- ja turvakotien liitto i.a.) Sosiaalisten kontaktien vähyys sekä huonot tiedot Suomesta ja Suomessa asumisesta ovat Maahanmuuttoviraston asiakaskyselyn (2013) mukaan turvapaikanhakijoiden suurimpia hyvinvointiin vaikuttavia ongelmia. Keskustelut Ensi- ja turvakotien liiton kanssa johtivat ideaan muokata Punaisen Ristin (SPR) ystävätoimintaa vastaanottokeskusten vasta saapuneille lapsiperheille sopivaksi. Saattamalla varhaisessa vaiheessa yhteen vapaaehtoinen tukihenkilö ja turvapaikanhakijaperhe, päästään yksinkertaisella keinolla tukemaan hyvinvointia. Vapaaehtoinen tukihenkilö voi auttaa perhettä ymmärtämään suomalaista yhteiskuntaa, opastaa paikallisissa tavoissa ja viedä heitä ulos tutustumaan lähiympäristöönsä.

Kävimme useita keskusteluja Ensi- ja turvakotien liiton sekä Punaisen Ristin monikulttuurisuus- ja ystävätoiminnan edustajien kanssa. Asetimme kehittämistavoitteeksi uuden käytäntömallin suunnittelun. Jotta mallia voidaan arvioida,

toteutimme kokeiluvaiheen viiden vapaaehtoisen ja turvapaikanhakijaperheen kanssa. Keskusteltuamme hankkeessa mukana olleiden tahojen kanssa huomasimme tarpeelliseksi tehdä perehdytysmateriaalia, joka antaisi lisätietoa turvapaikanhakijoiden erityistilanteesta ja toisaalta toisi vastaanottokeskuksiin tietoa toimintamallista. Toivomme, että käytäntömalli ja materiaali sen tukena selkeyttävät yhteistyötä ja auttavat ystävätoiminnan toteutumisessa myös hankkeen jälkeen.

Vanhemmuuden tukeminen, ilmeisestä tärkeydestään huolimatta, on turvapaikanhakuprosessin aikana vastaanottokeskuksissa valitettavan huonolla tasolla (Mikkonen 2013). Hankkeen tarkoituksena on kehittää vapaaehtoista ystävätoimintaa, jotta olisi mahdollista tukea vauva- ja pikkulapsiperheitä heti turvapaikanhakuprosessin alussa. Turvapaikanhakijoiden kokemat konfliktit lähtömaassa, pako, saapuminen Suomeen ja turvapaikkapäätöksen odottaminen ovat kaikki voimakkaasti stressaavia tekijöitä. Turvapaikanhakuprosessin aikana on tärkeää turvata lapsen mahdollisuus hyvinvointiin ja tasapainoiseen kehitykseen (Parsons, 2010, 75). Turvapaikanhakijaperheiden lasten hyvinvointi on vahvasti sidoksissa omien vanhempien jaksamiseen (Ristimäki 2011, 3). Ystävätoiminnan tarjoamat virikkeet ja sosiaalinen tuki luovat edellytyksiä koko perheen voimaantumiselle.

Opinnäytetyön teoreettisessa osuudessa käsittelemme turvapaikanhakijaperheiden hyvinvointia, pakolaisuutta prosessina ja sosiaalisen tuen vaikutusta hyvinvointiin. Turvapaikanhakijaperheiden erityisen tuen tarvetta perustelemme kiintymyssuhdeteorialla sekä tutkimuksilla vanhempien hyvinvoinnin vaikutuksesta varhaiseen vuorovaikutukseen.

2 KEHITTÄMISHANKKEEN TAUSTA JA TOIMINTAYMPÄRISTÖ

2.1 Kehittämishankkeen lähtökohdat ja tavoitteet

Ensi- ja turvakotien liiton Vauvaperhe turvapaikanhakijana -projektin päätavoitteena oli turvapaikanhakijana olevien vauva- ja pienlapsiperheiden hyvinvoinnin lisääminen. (Ensi- ja turvakotien liitto i.a.). Kehittämishankkeessa pyrimme tähän auttamalla perhettä varhaisessa vaiheessa luomaan sosiaalisia kontakteja ihmisiin, jotka kuuluvat joko kantaväestöön tai ovat kotoutuneet Suomeen hyvin. Vapaaehtoinen tukihenkilö toimii turvapaikanhakijaperheelle ihmisenä, joka ei edusta mitään viranomaistahoa.

Kehitimme työelämän yhteistyökumppanin, Ensi- ja turvakotien liiton Vauvaperhe turvapaikanhakijana -projektin henkilöstön kanssa ystävätoimintamallin. Tavoitteemme oli kehittää malli, jossa turvapaikanhakijana olevilla vauva- ja pienlapsiperheillä olisi mahdollisuus saada vapaaehtoinen ystävä tueksi alkuvaiheen turvapaikanhakuprosessin aikana.

Punainen Ristin tavoitteena hankkeessa oli kehittää ystävätoimintaansa paremmin turvapaikanhakijoita palvelevaksi ja tarjota vapaaehtoisilleen enemmän projektiluonteisia ja määräaikaisia mahdollisuuksia osallistua toimintaansa. Vastaanottokeskukset puolestaan toivoivat selkeää, yhtenäistä ja helppoa toimintatapaa asiakkaiden ja vapaaehtoisten yhteen saattamiseksi.

Kehittämishankkeen yhteiset tavoitteet opinnäytetyöntekijöiden, Ensi- ja turvakotien liiton Vauvaperhe turvapaikanhakijana -projektin ja Punaisen Ristin ystävätoiminnan kanssa olivat:

- kehittää SPR:n ystävätoimintaan uusi käytäntömalli, jossa vapaaehtoinen ystävä voi ilmoittautua ja kouluttautua turvapaikanhakijana olevan vauva- ja pienlapsiperheen tukihenkilöksi
- lisätä mallin avulla turvapaikanhakijoiksi vasta Suomeen tulleiden vauva- ja pikkulapsiperheiden sosiaalista tukea ja sitä kautta perheiden hyvinvointia

- tuottaa materiaalia tukemaan ystävää ja vastaanottokeskuksen henkilökuntaa
- tehdä tukihenkilön ja perheen yhteen saattaminen mahdollisimman helpoksi vastaanottokeskusten henkilökunnalle

2.2 Kehittämishankkeen kohderyhmät ja yhteistyötahot

Ensi- ja turvakotien liiton Vauvaperhe turvapaikanhakijana -projektin sekä kehityshankkeen pääkohderyhmä oli Suomesta turvapaikkaa hakevat raskaana olevat naiset puolisoineen sekä turvapaikanhakijaperheet, joissa on vauva tai alle kolmivuotiaita lapsia. Toissijaisina kohderyhminä olivat Suomen Punaisen Ristin ystävätoiminta sekä vastaanottokeskusten henkilökunta.

Hankkeessa oli mukana työntekijöitä Ensi- ja turvakotien liiton Vauvaperhe turvapaikanhakijana projektista sekä Suomen Punaisen Ristin monikulttuurisuustyöstä ja vapaaehtoistoiminnasta. Hankkeen toiminnallisessa osuudessa olimme yhteydessä myös vastaanottokeskuksen työntekijöihin.

Hankkeen yhteistyökumppanina oli Vauvaperhe turvapaikanhakijana -projekti (2012–2014), joka on Ensi- ja turvakotien liiton toteuttama ja Raha-automaattiyhdistyksen rahoittama kolmivuotinen projekti. Projektissa työskentelee kolme henkilöä ja sen keskeisimpiä yhteistyökumppaneita ovat Helsingin kaupungin vastaanottokeskukset, liiton omat ensikodit ja Maahanmuuttovirasto. (Ensi- ja turvakotien liitto ry i.a.) Päätavoitteena projektilla on turvapaikkaa hakevien vauva- ja pikkulapsiperheiden hyvinvoinnin lisääminen. Projektin aikana vastaanottokeskusten työntekijöille järjestetään koulutusta, jolla pyritään vahvistamaan henkilökunnan kykyjä huomata vanhempien ja pienten lasten erityistarpeita. (Mikkonen 2013.)

Punainen Risti on yksi Suomen suurimmista kansalaisjärjestöistä. Se on Suomen valtion tunnustama julkisoikeudellinen yhdistys, jonka toiminta perustuu vuonna 1949 tehtyihin Geneven sopimuksiin ja lakiin Suomen Punaisesta Rististä (238/2000). Punaisen Ristin toimintamuotoja ovat hätäapu kotimaan onnet-

tomuustilanteissa, keräykset, ensiapuryhmät ja ensiapukoulutus, ystävätoiminta ja omaishoitajien tuki, terveyspisteet ja terveyden edistäminen, varhaisnuorten kerhot ja leirit, maahanmuuttajien tukeminen ja vastaanottokeskukset, Veripalvelu, Kontti-kierrätystavaratalot, nuorten turvatalot ja Vapaaehtoisen pelastuspalvelun koordinointi. Punainen Risti on osa kansainvälistä Punaisen Ristin ja Punaisen puolikuun liikettä. (Punainen Risti 2014.)

Ystävätoiminta on Punaisen Ristin vanhin vapaaehtoistyön muoto, ensimmäinen ystävätoiminnan kurssi järjestettiin vuonna 1959. SPR:n ystävätoiminta on osa suomalaista hyvinvointiverkostoa. Sillä tuetaan ihmisten selviytymistä eri elämäntilanteissa. Vapaaehtoiset ystävät koulutetaan tehtäväänsä, jonka jälkeen he voivat tavata ystävää tarvitsevaa kotona, sairaalassa, vankilassa tai muussa laitoksessa. (Negruti 2012, 12.)

SPR on vuodesta 2008 järjestänyt Tulijan ystävänä ja tukena -kursseja. Ne ovat tarkoitettu ystävätoiminnan peruskurssin käyneille vapaaehtoisille, jotka tahtovat osallistua SPR:n monikulttuuriseen toimintaan. Suomalaiset ovat olleet vuosi vuodelta kiinnostuneempia monikulttuurisesta toiminnasta ja osallistujien määrä on kasvanut tasaisesti. Ongelmana on ollut tarpeiden kohtaaminen. Koulutetut vapaaehtoiset joutuvat usein odottamaan ystävää pitkään, sillä ystäväpyyntöjä maahan muuttaneilta tulee edelleen vähän. Ystäväpalvelu toimii pitkälti vapaaehtoisvoimin, josta johtuva resurssien vaihtelu tuo omat haasteensa toiminnan koordinointiin. (Kukkamaa 2013.)

Vastaanottokeskusten toiminta on osa Sisäasiainministeriön (i.a.) alaisuudessa toimivan Maahanmuuttoviraston hallinnoimaa valtakunnallista turvapaikanhakijoiden vastaanottojärjestelmää. Toimintaa säätelee Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta (746/2011). Helsingissä vastaanottokeskukset kuuluvat maahanmuuttopalveluiden alaisuuteen, ja niitä ylläpitää Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Turvapaikanhakijoille järjestetään vastaanottokeskuksissa lakisääteiset vastaanottopalvelut, kuten majoitus, vastaanotto- ja käyttöraha, sosiaalipalvelut, terveydenhuoltopalvelut, tulkkipalvelut sekä ohjaus- ja neuvontapalvelut. (Helsingin Kaupunki 2013.)

Helsingissä toimii kolme vastaanottokeskusta, Punavuoren ja Kaarlenkadun toimipisteet sekä Metsälän vastaanottokeskus, jossa on myös ulkomaalaisten säilöönottoyksikkö. Suomeen saapuvat uudet turvapaikanhakijat ovat Helsingissä pääsääntöisesti vain sen aikaa, että viranomaiset saavat välttämättömimmät toimenpiteet suoritettua. Tämän jälkeen heidät siirretään muualla Suomessa sijaitseviin vastaanottokeskuksiin. Helsingin vastaanottokeskuksia kutsutaan tästä johtuen ns. transit-keskuksiksi. (Helsingin Kaupunki 2013.)

3 TURVAPAIKANHAKIJAT JA HYVINVOINTI

Opinnäytetyöhankkeemme lähti ajatuksesta, että varhaisella puuttumisella ja pienillä resursseilla voisi lisätä turvapaikanhakijana olevien vauva- ja pienlapsiperheiden hyvinvointia. Taustalla olivat omat havaintomme perheiden tuen tarpeesta ja vastaanottokeskusten riittämättömistä resursseista, sekä yhteistyökumppanimme Ensi- ja turvakotien liiton Vauvaperhe turvapaikanhakijana -projektin tavoitteet. Halusimme kehittää toimintaa, joka tavoittaa ja tukee myös niitä perheitä, jotka eivät jostain syystä halunneet tai pystyneet osallistumaan turvapaikanhakijoille järjestettyyn ryhmätoimintaan.

Hyvinvointia käsittelimme Erik Allardtin having-loving-being -teorian kautta. Valitsimme tarkastelun kohteeksi turvapaikanhakijaperheiden tilanteen ja haasteet siirtymävaiheen välitilassa Arnold van Gennepin teorian mukaan. Keskityimme sosiaalisen tuen vaikutukseen vanhemmuuteen vauva- ja pienlapsiperheissä turvapaikanhakuprosessin aikana. Perustelimme erityisen tuen tarvetta turvapaikanhakijana oleville lapsiperheille Bowlbyn kiintymyssuhdeteorian ja sosiaalisen tuen teorioilla.

3.1 Turvapaikanhakija

Turvapaikanhakija on kotimaassaan tapahtuneiden ihmisoikeusloukkausten vuoksi kansainvälistä suojelua hakeva ihminen. (Maahanmuuttovirasto i.a.) Turvapaikanhakijan juridinen asema muuttuu oleskeluluvan saannin jälkeen (Miettinen, Jokinen & Mikkonen 2013, 179). Turvapaikan eli pakolaisstatuksen saa, jos hakijalla on perusteltu syy pelätä vainoa uskonnollisesta, poliittisesta tai kulttuurisesta syystä. Oleskelulupa voidaan myöntää myös toissijaisen tai humanitaarisen suojelun, yksilöllisen inhimillisen syyn tai ihmiskaupan perusteella. Oikeus turvapaikkaan selvitetään poliisin turvapaikkatutkinnassa ja Maahanmuuttoviraston turvapaikkapuhuttelussa. Päätökseen vaikuttavat hakijan antamat tiedot, lisäselvitykset ja asuinmaasta saadut ihmisoikeus- ja muut tiedot. Lapsi-

perheiden ja ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten hakemukset pyritään käsittelemään nopeutetusti. (Maahanmuuttovirasto i.a.)

Turvapaikanhakijat majoitetaan turvapaikkapäätöksen odottamisen ajaksi eri puolilla Suomea oleviin vastaanottokeskuksiin, joista hakija saa välttämättömät tarvikkeet, opastuksen ja palvelut. Vastaanottokeskuksessa asutaan turvapaikkapäätöksen odotusajan, joka valitusprosesseineen saattaa kestää useita vuosia. Turvapaikanhakijalla on oikeus käyttää tulkkia asioidensa hoitamiseen ja hän saa myös maksutonta oikeusapua. Jos hakijalla ei ole tuloja, vastaanottokeskus maksaa vastaanottorahaa. Turvapaikanhakijalla on velvollisuus osallistua vastaanottokeskuksen järjestämään työ- ja opintotoimintaan. Palvelujen tavoitteena on lisätä ja ylläpitää hyvinvointia sekä lisätä toimintakykyä (Maahanmuuttovirasto i.a.)

Maahanmuuttoviraston vastaanottokeskusten asiakaskyselyn (Maahanmuuttovirasto 2013) tulosten mukaan turvapaikanhakijoiden psyykkistä hyvinvointia heikentävät erityisesti yksinäisyys, sosiaalisten kontaktien ja mielekkään tekemisen puute. Asiakkaat kaipaavat tiedottamista ja tietoa Suomesta, sekä mahdollisuuksia osallistua ja tutustua ympäristöön. Maahanmuuttoviraston kyselyn yhteenvedossa todetaan, että luonnollinen ihmisten välinen sosiaalinen tuki olisi tuotava vastaanottokeskusten toiminnan rakenteeseen.

Turvapaikanhakijoilla, joiden siteet omaan sukuun ja yhteisöön ovat kotimaasta lähdön seurauksena katkenneet, sosiaalisten suhteiden vaje on korostunutta. Useista pakolaisuutta käsittelevistä tutkimuksista käy ilmi sosiaalisten kontaktien vähyyden ja uuden ympäristön hallinnan puutteen yhteys heikentyneeseen hyvinvointiin. Maahanmuuttajatyössä tulisi korostaa ennaltaehkäisevää työtä, osallisuutta, mahdollisuuksien rakentamista ja vuorovaikutusta ympäröivän yhteisön kanssa. (Miller & Rasco 2004, 375−376.)

3.2 Turvapaikanhakijan hyvinvointi

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) jakaa hyvinvointiin vaikuttavat osatekijät kolmeen eri osa-alueeseen: terveys, materiaalinen hyvinvointi ja elämänlaatu. Käsite jakautuu edelleen yksilölliseen ja yhteisötason hyvinvointiin. Yksilötasolla hyvinvointi koostuu elinoloista, työllisyydestä ja työoloista sekä toimeentulosta. Yhteisötason hyvinvointiin vaikuttavat sosiaaliset suhteet, itsensä toteuttaminen, onnellisuus ja sosiaalinen pääoma. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014a).

Tässä työssä käytämme suomalaisen sosiologi Erik Allardtin hyvinvoinnin käsitettä. Hän jakaa käsitteen kolmeen toisiaan täydentävään ulottuvuuteen having-loving-being (KUVIO 1) (Allardt 1993,89). Kolmen osa-alueen sisällä hyvinvointiin vaikuttavat tekijät jaotellaan seuraavasti: HAVING (elinolot) toimeentulo, asuminen, työllisyys, terveys ja koulutus, mm. ruoka, juoma, puhdas ilma, vesi ja maaperä sekä moninaiset taidot hengissä selviämiseen; LOVING (yhteisyyssuhteet) kaikki erilaiset ihmissuhteet, jotka ovat merkittäviä syvimpien tarpeiden tyydytyksessä kaiken ikäisille ja lapsille varhaisvaiheessa elintärkeitä; BEING (maailmaan orientoituminen) yhteisöön kuuluminen, osallistumisen toimiin ja päätöksiin sekä mahdollisuudet vapaa-ajan tekemiseen, mielekkääseen työhön ja luonnosta nauttimiseen. (Bardy 2009, 35–37.)

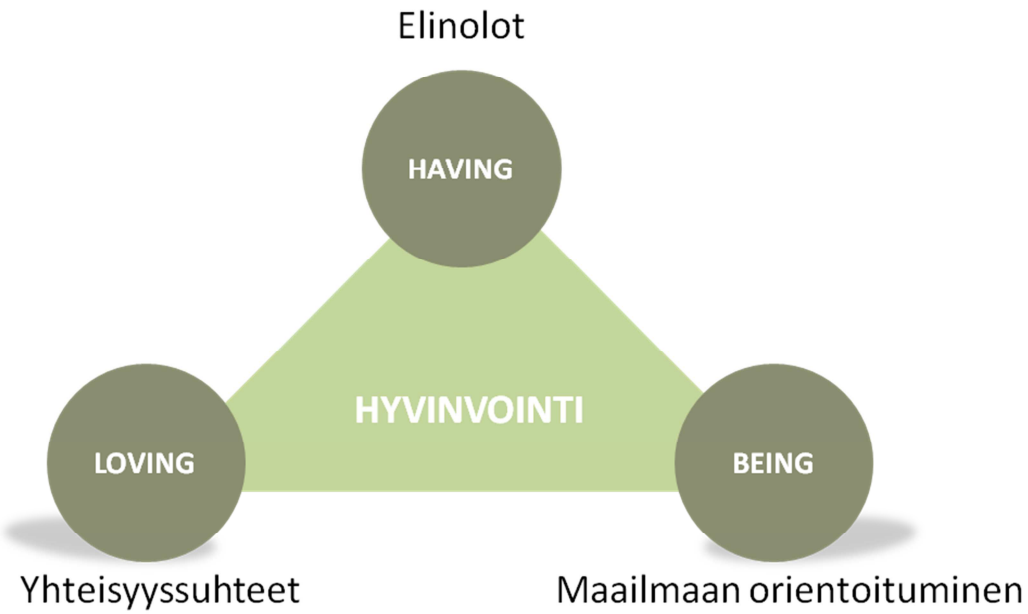

KUVIO 1. Hyvinvoinnin kolme ulottuvuutta (Allardt 1993, 89; Bardy 2009, 36.)

Paneuduimme siihen, minkälaisia hyvinvointiin vaikuttavia riskitekijöitä turvapaikanhakuprosessin aikana esiintyy ja miten vanhempien hyvinvointi vaikuttaa lasten hyvinvointiin. Meitä kiinnostivat turvapaikanhakijoina olevien, vauvojen ja pienten lasten vanhempien kokemat vanhemmuuden roolin ja vuorovaikutussuhteen ongelmat turvapaikanhakuprosessin aikana, ja se miten ongelmiin voisi vaikuttaa sosiaalisen tuen avulla.

Etsiessämme turvapaikanhakijoiden hyvinvointia parhaiten tukevia keinoja, halusimme ymmärtää turvapaikanhakijan hyvinvointiin vaikuttavia tausta- ja riskitekijöitä. Käsittääksemme mihin turvapaikanhakija elämänkaarellaan sijoittuu, päädyimme tarkastelemaan sitä etnografisen tutkimusperinteen edustaja Arnold van Gennepin (2010) siirtymäriittiteorian kautta. Teoria kuvaa, miten elämässä toistuvat jaksot muutosrituaaleineen noudattavat kaikissa kulttuureissa samaa kaavaa. Van Gennep erotteli muutoksesta kolme vaihetta, joissa on niille ominaisia rituaaleja. Irtaantumisessa (segregation) ihminen joutuu jättämään taakseen vanhan päästämällä irti aiemmista tavoista ja rutiineista. Välitila (liminal) on vaihe, jossa ihmisen sosiaalinen asema ja kulttuurinen tai psykologinen tila muuttuu. Vaiheelle on tunnusomaista kaoottisuus, vanhat normit ja rajat eivät enää päde. Liittyminen (introduction) tapahtuu, kun yhteisö hyväksyy yksilön muuttuneen identiteetin. (New World Encyclopedia contributors 2013.) Teoria on vaikuttanut voimakkaasti antropologiseen ajatteluun, mutta sitä on käytetty myös useissa pakolaisuutta käsittelevissä tutkimuksissa, suomalaisista mm. Manninen (2012, 28), Lähteenmäki (2013) ja Pentikäinen (2005, 34–35).

Sovelsimme van Gennepin teoriaa, tekemällä sen pohjalta prosessikaavion (KUVIO 2), jonka avulla pystyimme helpommin hahmottamaan ja kuvaamaan pakolaisuuden prosessia useine siirtymineen. Kohderyhmämme sijoittui prosessissa ns. välitilaan. Ihmisen elämässä välitila on yleensä nimensä mukaisesti väliaikainen: henkilö on matkalla seuraavaan vaiheeseen ja osaa odottaa tulevaa. Turvapaikanhakijalle taas välitilasta muodostuu usein pitkä, jopa vuosia jatkuva vaihe.

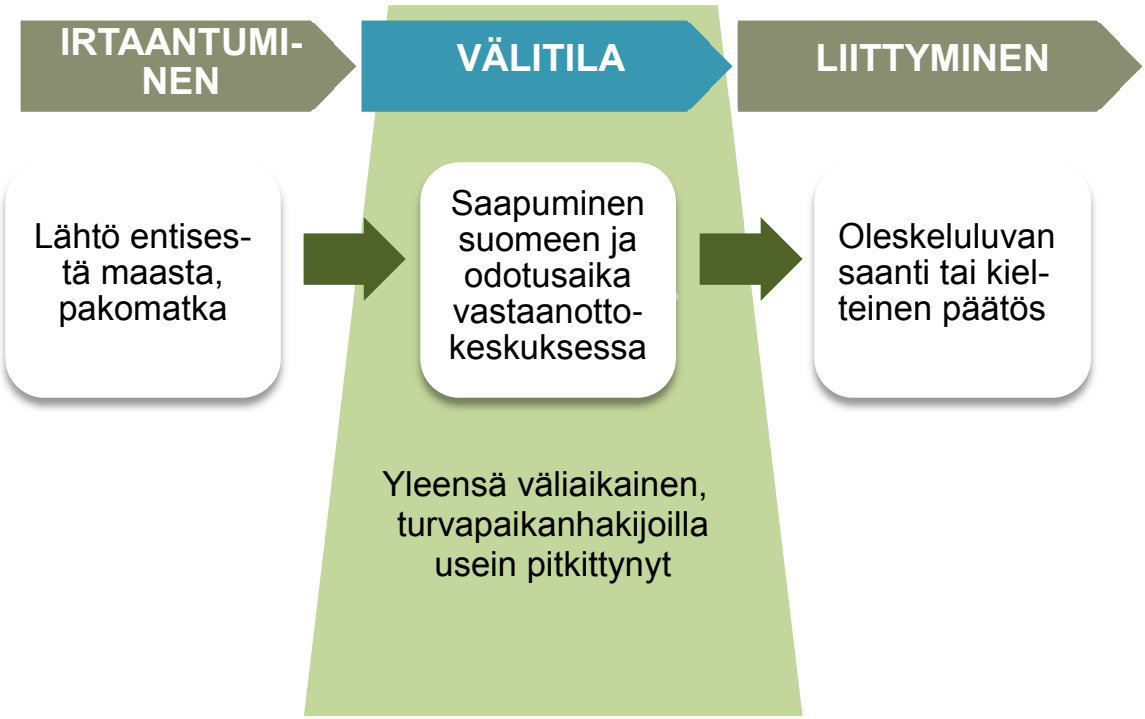

KUVIO 2. Turvapaikanhakijan siirtymäprosessin vaiheet

Vastaanottokeskus on havaintojemme mukaan haastava asumis- ja työympäristö. Keskuksessa asuminen on väliaikaista, epävarmuuden ja odottelun täyttämää. Asukkailla saattaa olla vähän tai ei lainkaan kontakteja keskuksen ulkopuolella, ja siksi suomalaista kulttuuria ja yhteiskuntaa ei opita tuntemaan. Keskuksissa asuu eri kulttuureista tulevia, vierasta kieltä puhuvia, traumoille altistuneita ihmisiä. Väärinkäsitykset, välien selvittelyt ja tunteiden purkaukset ovat tavallisia.

Käytimme van Gennepin siirtymäriittiteorian pohjalta tehdyssä prosessikaaviossa (KUVIO 2) esiintyviä vaiheita otsikkoina nivoessamme yhteen siirtymäprosessin aikana hyvinvoinnin eri ulottuvuuksiin (having-loving-being) vaikuttavia riskitekijöitä (KUVIO 3). Rajat riskitekijästä toiseen eivät ole selkeitä ja moni niistä näytti seuraavan mukana koko siirtymäprosessin ajan. Jokaisesta vaiheesta löytyi kuitenkin sille tyypillisiä kuormittavia tekijöitä.

KUVIO 3. Turvapaikanhakijan hyvinvointiin vaikuttavia riskitekijöitä siirtymäprosessin aikana (Ahearn, Jr. 2000, 7; Lähteenmäki 2013, 144; Manninen 2012, 29; Miller & Rasco 2004, 26; Sourander 2003, 206; Vitus 2010, 40, Elfadl 2014.)

Aiemmilla vaikeilla kokemuksilla, odotusajan olosuhteilla, ohuilla sosiaalisilla verkostoilla ja vanhempien huonovointisuudella on negatiivinen vaikutus turvapaikanhakijalasten hyvinvointiin. Turvapaikanhakijalasten hyvinvointia pohdimme laiminlyönnin rakenteiden kautta. Lasten laiminlyönnistä puhutaan, kun jostain syystä tämän perustarpeista ei huolehdita (Söderholm & Politi 2012, 79). Laiminlyönti jakautuu fyysiseen, emotionaaliseen, terveydenhoidolliseen, koulutukselliseen, ammatilliseen ja rakenteelliseen (Söderholm & Politi 2012, 80–83). Lapsen elämästä vastaanottokeskuksessa voi löytyä laiminlyönnin kaikkia eri muotoja.

Turvattomuuden tunne ja vanhemman kyvyttömyys positiiviseen vuorovaikutukseen muodostavat emotionaalisen laiminlyönnin ytimen (Söderholm & Politi 2012, 80–81). Vanhemmat voivat olla psyykkisesti liian huonossa kunnossa kyetäkseen hyvään vuorovaikutukseen. He eivät ehkä pysty neuvomaan ja ohjaamaan tarpeeksi pieniä lapsiaan, jolloin nämä jäävät oman neuvokkuutensa varaan. Puuttuva valvonta voi johtaa fyysisiin vaaratilanteisiin (Söderholm & Politi 2012, 80). Vastaanottokeskusten fyysisiä puitteita ei ole suunniteltu lapsiperheille (Lähteenmäki 2013, 129). Aikuisen läsnäolon puute ja lapsille suuntaamaton ympäristö ovat riski lapsen psyykkiselle ja fyysiselle turvallisuudelle.

Pienen lapsen aivot tarvitsevat monipuolisia aisti- ja liikekokemuksia kehittyäkseen täyteen potentiaalinsa (Mannerheimin lastensuojeluliitto i.a.) Huonosti voivan turvapaikanhakijavanhemman saattaa olla haasteellista tarjota lapsilleen riittävästi virikkeitä. On myös syytä epäillä, ettei vastaanottokeskusten virikkeetön ympäristö tue pienten lasten motorista kehitystä optimaalisella tavalla.

Turvapaikanhakijalapset ovat ennen Suomeen tuloaan saattaneet kokea sotaa tai muita kriisejä. Heidän elämässään on tapahtunut lyhyessä ajanjaksossa suuria muutoksia. He ovat jättäneet tärkeitä verkostoja taakseen. Pakomatka, joka on voinut olla pitkä ja raskas ja joka on voinut tapahtua salakuljettajien avulla, jättää jälkensä lapsiin. (Lähteenmäki 2013, 56.) Ennen pakoa ja sen aikana lapsen perustarpeiden tyydyttäminen on voinut olla vaikeaa tai mahdotonta.

Vaikeista tapahtumista johtuen, pitkittyneen ja epävarman välitilan aikana, lapsilla esiintyy usein pelkoa, ahdistusta ja masennusta. (Lähteenmäki 2013, 56.) Lasten unirytmi voi olla epäsäännöllinen. Unenlaatua huonontavat myös unensaantivaikeudet ja painajaiset. Joillakin lapsilla voi esiintyä ruokahaluttomuutta. Oireiden taustalla nähdään olevan aikaisemmat traumaattiset kokemukset sekä hakuprosessin aikaiset olosuhteet. (Lähteenmäki 2013, 106–107.) Turvapaikanhakijalapsilla on rajalliset mahdollisuudet saada tukea sosiaali- ja terveyspalveluista (Lähteenmäki 2013, 108). Turvapaikanhakijalapsille suunnatut palvelut ovat riittämättömiä ja nykyisten menettelytapojen nähdään jopa traumatisoivan lapsia entisestään (Sourander 2007, 483). Lapsen oikeudet toteutuvat huonosti turvapaikkamenettelyn aikana. Lapsen elämään vaikuttavien laitosten käytänteissä on puutteita ja heikkouksia, jotka huonontavat turvapaikanhakijalasten asemaa. (Lähteenmäki 2013, 36.) Lapsiin kohdistuu välitilan aikana erilaista ammatillista ja puutteellisista rakenteista johtuvaa laiminlyöntiä.

Laiminlyönti vaarantaa lapsen terveyttä sekä sosiaalista ja kognitiivista kehitystä. Miten hyvin lapsi laiminlyönneistä selviää, riippuu tämän pärjäävyydestä (resilienssi) ja muista tasoittavista tekijöistä. Kompensoivia tekijöitä ovat mm. emotionaalista ja sosiaalista tukea antava aikuinen, onnistumisenkokemukset, hyvä itsetunto, tunne oman elämän hallinasta, oikeus päättää omasta elämästä ja psykososiaalinen tuki. (Söderholm & Politi 2012, 88.)

3.3 Sosiaalisen tuen vaikutus hyvinvointiin

Sosiaalisen tuen vaikutusta hyvinvointiin on tutkittu paljon 1970-luvulta lähtien. Kansainvälisesti sovittua määritelmää sosiaaliselle tuelle ei kuitenkaan ole. Sosiaalisen tuen tutkimuksissa on keskitytty paljolti koettuun tukeen, ei käytännössä annettuun ja vastaanotettuun tukeen (Nurullah 2012,174). Oikein mitoitettujen tukitoimien ja vastausten löytämiseksi olisi mietittävä kuka tarjoaa mitä kenelle ja miten se vaikuttaa. (Uchino 2012, 170−172.) Psykiatri Sidney Cobbin määritelmä vuodelta 1976 on pohjana monissa sosiaalista tukea käsittelevissä tutkimuksissa. Hänen mukaansa sosiaalinen tuki on vastavuoroisissa suhteissa saatua tietoa siitä, että on arvostettu, rakastettu ja kunnioitettu. Cobb toi esille

myös, että sosiaalinen ympäristö voi olla sekä terveyttä tukevaa että vahingoittavaa. (Nurullah 2012,173.)

Australialainen Philippa Williams (2005, 31−34) on tutkinut ja luokitellut kolmekymmentä sosiaalisen tuen määritelmää vuosilta 1974−1999. Luokkiin sisältyy monia käsitteitä kuten aika ja ajoitus, suhteet ja sosiaaliset siteet, tuen sisältö, tarkoituksellisuus ja vaikutus, tarpeen tunnistaminen, avun havaitseminen, saaminen ja tyytyväisyys sekä avun saajan ja antajan ominaisuudet. Tulosten perusteella Williams on määritellyt sosiaalisen tuen merkittävimmiksi ominaisuuksiksi tarjolla olevan sosiaalisen suhteen rakenteen, vahvuuden ja laadun sekä tuen toteutumisen mahdollistaviksi ominaisuuksiksi vastavuoroisuuden, saavutettavuuden ja luotettavuuden.

Englantilaisen tutkimuksen mukaan heikoimmassa asemassa olevilla perheillä on huomattavan suppeat sosiaaliset verkostot. Tutkimuksessa osoitettiin, että vaikeissa olosuhteissa elävät perheet hyötyvät suuresti sekä käytännön että aineettomasta tuesta. (Ghate & Hasel 2002, 238, 241, 256.) Sosiaaliset suhteet vaikuttavat sekä ihmisen psyykkiseen että fyysiseen hyvinvointiin. Sosiaalisten verkostojen olemassaolo ei kuitenkaan sinänsä takaa sosiaalista tukea, eivätkä kaikki sosiaaliset suhteet lisää hyvinvointia. Sosiaalinen tuki voi auttaa stressaavista elämäntilanteista selviytymistä, kun se on tietoista ja merkittävää, ja vastaa tuensaajan sen hetkiseen tarpeeseen. (Nurullah 2012, 173, 183.)

Sopeutuminen uuteen kulttuuriin on pitkä prosessi. Se aiheuttaa muutoksia sekä yksilön että perheen tasolla. Erilaisia vaikutuksia ovat muutokset arvoissa, tavoissa, käytöksessä, ajattelussa, vuorovaikutuksessa ja sosiaalisissa suhteissa. Maahanmuuttajaperheet viettävät usein enemmän aikaa perheen kesken, puutteellisesta kielitaidosta ja ympäröivän yhteiskunnan ja ympäristön erilaisuudesta johtuen. Lapsia ei uskalleta päästää ulos leikkimään, ja perheen sisäinen stressi sekä fyysiset ja psyykkiset oireet lisääntyvät. Sosiaalisen tuen viralliset ja epäviralliset muodot, kuten uskonnolliset, kulttuuriset, kielelliset tai perheiden väliset verkostot auttavat sopeutumisessa uuteen kulttuuriin. (Bush, Bohon & Kim 2005, 309−310, 314, 325)

3.4 Vauva- ja pienlapsiperhe turvapaikanhakijana

Helsingin vastaanottokeskuksiin saapuu turvapaikanhakijoiksi perheitä, joissa on vauva- ja taaperoikäisiä lapsia (Mikkonen 2013). Turvapaikanhakuprosessin aikana perheen vanhempien voi olla vaikeaa vastata lasten tarpeisiin stressin ja mahdollisten traumaattisten kokemusten vuoksi. Vauvat ja pienet lapset ovat erityisen haavoittuvassa asemassa turvapaikanhakuprosessin aikana. (Sourander 2003, 206.) Lähteenmäen (2013, 172) tutkimuksen mukaan turvapaikanhakuajan olosuhteiden vaikutusta ei riittävästi oteta huomioon lasten hyvinvoinnissa. Vastaanottokeskusten henkilökunnalla ei ole usein erityisosaamista vauvaperheiden tukemiseen. Henkilökunnalla ei ole riittävästä aikaa ja resursseja monipuoliseen turvapaikanhakijoiden tukemiseen. Vastaanottokeskukset ovat haastava ympäristö tehdä perhetyötä. (Mikkonen 2013.)

Lähtömaan tukiverkoston puuttuminen ja sopeutumisprosessi aiheuttavat stressiä ja vaikuttavat perhesuhteisiin (Säävälä 2013, 117−118). Turvapaikanhakijaperheen arki rakentuu vastaanottokeskuksessa kriiseistä, selviytymisestä ja tylsyydestä. Yleinen masentuneisuus, tekemisen puute ja ahtaat asuinolot saattavat kärjistää perheen sisäisiä suhteita, mikä vaikuttaa monin tavoin lasten hyvinvointiin. Pieniä lapsia vanhemman epävakaa käytös saattaa pelottaa. Myös vanhempien kielivaikeudet ja yhteiskunnan huono tuntemus vaikeuttavat lasten tuen saamista. (Lähteenmäki 2013, 15, 169.)

Andre Souranderin tutkimuksen mukaan turvapaikanhakijaperheiden vanhemmilla on runsaasti mielenterveysongelmia ja itsetuhoisia ajatuksia. Lastenkasvatuksessa ja vanhemmuuden roolin säilyttämisessä on suuria ongelmia. Psykososiaaliset palvelut ovat vastaanottokeskuksissa riittämättömät, edes vaikeasti oireilevat aikuiset ja lapset eivät saa asianmukaista psykososiaalista tukea tai psykiatrista hoitoa. (Sourander 2007, 482−484.)

Vastaanottokeskuksia ei ole usein rakennettu asumistarkoitukseen, ainakaan lapsiperheille. Tästä johtuen tilat ovat ahtaita ja epäkäytännöllisiä. Perheillä saattaa olla käytössään vain yksi huone, jossa voi olla keittonurkkaus ja/tai wc. Vapaa-ajan toimintamahdollisuudet ovat heikot, leikki- ja pelivälineitä on saata-

villa rajoitetusti. Lapsilla ei ole leikkihuoneita lukuun ottamatta tarpeeksi turvallisia leikkipaikkoja. Lapset viettävät paljon aikaa laitoksen yleisissä tiloissa ja käytävillä. Keskuksissa asuu psyykkisesti huonosti voivia asukkaita, jolloin arkea pirstovat perusturvallisuutta horjuttavat tapahtumat. (Lähteenmäki 2013, 129.) Lapset saattavat toistuvasti joutua todistamaan riitoja, itsemurhayrityksiä, pidättämistilanteita ja käännytysten toimeenpanoja (Lähteenmäki 2013, 107).

3.5 Vanhempien hyvinvoinnin vaikutus varhaiseen vuorovaikutukseen

Kiintymyssuhdeteoria (attachment theory) perustuu brittiläisen psykiatrin ja psykoanalyytikon John Bowlbyn ajatuksiin ja tutkimuksiin 1960- ja 1970-luvulta. Kiintymyssuhdeteoria pohjaa eläinten käyttäytymistutkimukseen, etologiaan. Tässä tieteenhaarassa etsitään lajeille tyypillistä luonnollista käyttäytymistä, joka voidaan havaita kaikissa lajin jäsenissä tietyissä olosuhteissa. Bowlby esittää teoriassaan, miten poikanen (lapsi) luo vaistonvaraisesti vahvan siteen emoonsa (äitiinsä) jäädäkseen henkiin. Kyky ja alttius muodostaa sosiaalinen side toiseen ihmiseen on eloonjäämisen kannalta korvaamaton. Vastasyntyneellä nähdään olevan neurobiologiaan koodattuna valmius kiintymyssuhteen muodostumiseen. (Hautamäki 2001, 19–21.)

Lapsi pyrkii tasapainottamaan kahta biologista perustarvettaan, uuden kokemista (uteliaisuus) ja eloon jäämisen turvaamista (suoja & lohtu) luomalla kiinteän suhteen hoitajaansa (Tamminen 2001, 235). Ympäristön tutkimisen ja muun ensisijaishoitajasta poispäin suuntautuvan kehityksen edellytyksenä on turvallisuuden tunne (Hautamäki 2001, 23–24). Tiedetään, että äidin kokema stressi vaikuttaa negatiivisesti sikiön ja lapsen kognitiiviseen, sosiaaliseen ja emotionaaliseen kehitykseen. Varhaiset vuorovaikutuskokemukset vaikuttavat merkittävästi lapsen myöhempään kehitykseen. (Punamäki 2011, 106, 112, 113).

Lapsen ensimmäisten kolmen vuoden kasvuolosuhteilla on suuri merkitys aivojen ja mielen rakentumiselle. Lapsen aivojen kehitykseen vaikuttavat biologinen kypsyminen, perinnölliset ja yksilölliset ominaisuudet, tunne- ja vuorovaikutuskokemukset, virikkeet ja harjoittelu sekä perushoivan laatu. Vakavat puutteet

perushoivassa ja/tai toistuvat vakavat negatiiviset kokemusketjut varhaisvuosina voivat vaurioittaa aivoja pysyvästi. (Mannerheimin lastensuojeluliitto i.a.)

Hyvä varhainen hoiva on edellytys aivojen normaalille kehitykselle. Syntyneitä vahinkoja on hidasta ja vaikeaa tai mahdotonta myöhemmin korjata. Riittämättömästä tai huonosta hoivasta ja vuorovaikutuksesta aiheutuneet muutokset aivoissa vaikeuttavat lapsen emotionaallista ja kognitiivistä kehitystä. Lapsen voi olla mm. vaikeaa luottaa toisiin ihmisiin koko loppuelämänsä ajan. (Pihko 2012, 161, 166.) Sinkkonen (2013, 253) tuo esille vuorovaikutuksen ongelmien yksilöllisen vaikutuksen. Resilienssi, joustavuus, kyky kestää vaikeuksia, vaihtelee yksilöllisesti. Sopivien interventioiden suunnittelemiseksi olisikin tärkeää tehdä havaintoja vuorovaikutustilanteista. Jos vuorovaikutustilanteissa havaitaan vakavia, lapsen turvallisuutta tai terveyttä vaarantavia puutteita, tulisi koko perhe ohjata lastensuojelun palveluiden piiriin. (Mäntymaa & Puura 2013, 284).

Välitilassa vanhemmille tyypilliset turvattomuuden, masentuneisuuden ja ahdistuksen tunteet vaikuttavat hoivan ja vuorovaikutuksen laatuun. Aiemmat traumatisoineet kokemukset voivat näyttäytyä epäjohdonmukaisena ja passiivisena lastenkasvatuksena. Psyykkisesti huonosti voivan vanhemman käytös voi huonontaa perheen sisäisiä välejä. Ensisijaisena hoivan antajana turvapaikanhakijaperheissä on usein äiti. Pahimmissa tapauksissa äidit sulkeutuvat ongelmiinsa, eivätkä jaksa viettää aikaa lasten kanssa. Lapselle vanhempi on tällöin saavuttamaton ja välinpitämätön, eikä turvallista vuorovaikutusta pääse syntymään. (Lähteenmäki 2013, 143–145.)

Vanhempien hyvinvoinnilla on suora, konkreettinen vaikutus lapsen kehitykseen. Hyvä vuorovaikutus lasta ympäröivien ihmisten kanssa on edellytys kehityksen etenemiselle. Hyvä vuorovaikutus vaatii aikuiselta herkkyyttä huomata lapsen tarpeita, ja kykyä vastata niihin kiintymystä ja hellyyttä osoittaen. Psyykkisesti kuormittava elämäntilanne heikentää vanhemman mentalisaatiokykyä ja voi vaikuttaa merkittävästi lapsen psyykkiseen kehitykseen. (Pajulo & Pyykkönen 2011, 73, 75). Mentalisaatio edellyttää vanhemmalta emotionaalista läsnäoloa. Se on sensitiivistä vuorovaikutusta vanhemman ja lapsen välillä, lapsen tunteiden ymmärtämistä ja nimeämistä omien tunteiden ja kokemusten pohjalta.

(Punamäki 2013, 112.) Hyvän itsearvostuksen syntymiseen tarvitaan vanhempien eläytyvää tukea. Ilman hyvää itsearvostuksen tunnetta lapsi ei luota itseensä ja muihin. (Hermanson 2012.) Vanhemmuuden tukeminen, ilmeisestä tärkeydestään huolimatta, on turvapaikanhakuprosessin aikana vastaanottokeskuksissa valitettavan huonolla tasolla (Mikkonen 2013).

3.6 Vapaaehtoistoiminnan vaikutus turvapaikanhakijaperheen hyvinvointiin

Käytämme opinnäytetyössä päällekkäin vapaaehtoistoiminnan ja vapaaehtoistyön käsitteitä. Näillä tarkoitamme palkatonta, vapaaseen tahtoon perustuvaa toisen ihmisen eduksi tehtävää yleishyödyllistä toimintaa, joka on järjestäytynyt jonkin organisaation avustuksella (Nylund & Yeung 2005, 15; Pessi & Oravasaari 2010, 9). Vapaaehtoistyölle ei löydy yhtenäistä määritelmää, yhteisinä piirteinä eri lähteissä toistuvat palkattomuus ja vapaaehtoisuus. Koska hankkeessa mukana ollut SPR ei selkeästi määrittele vapaaehtoistyön/-toiminnan käsitettä, käytämme opinnäytetyössä Euroopan Parlamentin (2008) määritelmää: vapaaehtoistyö on työtä, jota tehdään omasta tahdosta, ei korvausta vastaan, joka hyödyttää kolmatta osapuolta, ja on kaikille avointa. Ystävätoiminta on tärkeä osa Punaisen Ristin vapaaehtoistoimintaa. Punaisen Ristin toimintaa ohjaavat järjestön kansainväliset perusperiaatteet: inhimillisyys, tasapuolisuus, puolueettomuus, riippumattomuus, vapaaehtoisuus, yleismaailmallisuus ja ykseys. (Suomen Punainen Risti 2012–2013.)

Kansainvälinen Punaisen Ristin ja Punaisen Puolikuun järjestö määrittelee vapaaehtoisen henkilönä, joka tekee kansallisessa järjestössä säännöllistä tai määräaikaista vapaaehtoistyötä ilman korvausta, inhimillisemmän ja rauhallisemman maailman puolesta. Vapaaehtoinen toimii aina Punaisen Ristin ja Punaisen Puolikuun perusperiaatteiden mukaisesti, ja toimii omasta vapaasta tahdostaan. (International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, 2011.) Järjestön vapaaehtoistyössä pidetään tärkeänä vahvaa motivaatiota, osa-aikaisuutta ja paikallista toimintaa. (International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies i.a.). Punaisen Ristin ystävätoiminnan toiminta-

ajatuksiin kuuluvat lisäksi luottamuksellisuus, merkityksellisyys, itsensä kehittäminen sekä vapaaehtoisen tuki ja perehdyttäminen (Punainen Risti i.a.)

Punainen Risti määrittelee vapaaehtoisen ystävän tavalliseksi ihmiseksi, joka ei toimiakseen tukihenkilönä tarvitse erikoiskoulutusta tai ammattia. Tämä toimii tehtävässään omasta halustaan eikä saa siitä palkkaa. Tärkeää on olla avoin, luotettava ja rehellinen. Tasa-arvoisuus ja puolueettomuus korostuvat varsinkin muualta tulleiden parissa toimiessa. Omia uskonnollisia tai poliittisia näkemyksiä ei vapaaehtoisena toimiessa ole soveliasta tuoda esille. Toiminnassa ollaan mukana autettavan ehdoilla, hänelle ollaan tapaamisten aikana aidosti läsnä. (Negruti 2011, 12.) Turvapaikanhakijavauvaperheen tukihenkilönä toimiminen ei ole ammatillista auttamista. Vapaaehtoisen roolina ystävätoiminnassa on toimia tavallisena ihmisenä perheen tukena arjen pienissä asioissa ja olla läsnä henkilönä, joka tuntee kielen, kulttuurin ja tavat.

Tarkastellessamme turvapaikanhakijan hyvinvointiin vaikuttavia riskitekijöitä Allardtin hyvinvoinnin jaottelun mukaan (KUVIO 3), havaitsimme että kaikissa vaiheissa esiintyi hyvinvointia uhkaavia tekijöitä. Pohtiessamme mihin hyvinvoinnin eri osa-alueisiin vapaaehtoistoiminnalla olisi mahdollista vaikuttaa, suljimme ensin pois ”having”-ulottuvuuden. Emme ystävätoiminnalla voineet vaikuttaa fyysiseen terveyteen tai siihen, miten ja minkälaisin resurssein turvapaikanhakijat odotusaikana elävät. ”Loving” ja ”being” -ulottuvuuksissa oli useita osa-alueita, joita vapaaehtoistoiminnalla voidaan vahvistaa (KUVIO 4).

Rakastaminen (loving), eli ihmissuhteet ja perhekiinteys ovat turvapaikanhakijoilla usein rikkoontuneita ja vaillinaisia. Vapaaehtoisella sosiaalisella tuella voidaan vaikuttaa vanhempien ja sitä kautta koko perheen hyvinvointiin. Ystävä toimii kuuntelijana. Kuulluksi tuleminen on kaikenikäisille ihmisille voimia antava ja stressiä, huolta ja hätää vähentävä kokemus (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014b). Katkaisemalla monotoninen odottamisen tila ja tuomalla elämään uutta sisältöä voidaan turvapaikanhakijoiden mielialaan vaikuttaa positiivisesti. Tästä voi seurata perheen sisäisten välien paranemista. Toivomme vanhempien ja lasten kohonneen hyvinvoinnin edesauttavan turvallisen kiinnittymisen syntymistä.

Olemisen (being) -ulottuvuuteen kuuluvia maailmaan orientoitumisen, itsensä toteuttamisen ja yhteisöön kuulumisen osa-alueita voidaan vahvistaa ystävätoiminnalla. Vasta maahan tulleita voidaan ohjata löytämään heille sopivaa tekemistä. Ystävä toimii linkkinä lähialueen palveluihin: mistä voi ostaa mitäkin; minne voi mennä ilmaiseksi tai halvalla. Uusi maa ja kulttuuri saattavat vaikuttaa turvapaikanhakijasta hallitsemattomilta ja siksi vapaaehtoisen seurassa voi olla helpompi lähteä tutustumaan lähiympäristöön. Viemällä perhettä ulos eri paikkoihin tarjotaan virikkeitä vanhemmille ja lapsille. Lapset tarvitsevat monipuolisen kasvuympäristön kehittyäkseen normaalisti. Osallisuuden, kuuluvuuden ja oman elämän hallinnan tunteita voidaan vahvistaa tukemalla turvapaikanhakijaa tavallisissa arjen asioissa. Heille voidaan kertoa mikä on sopivaa käytöstä ja mikä saattaa häiritä tai mistä löytää lisää tietoa ja tukea.

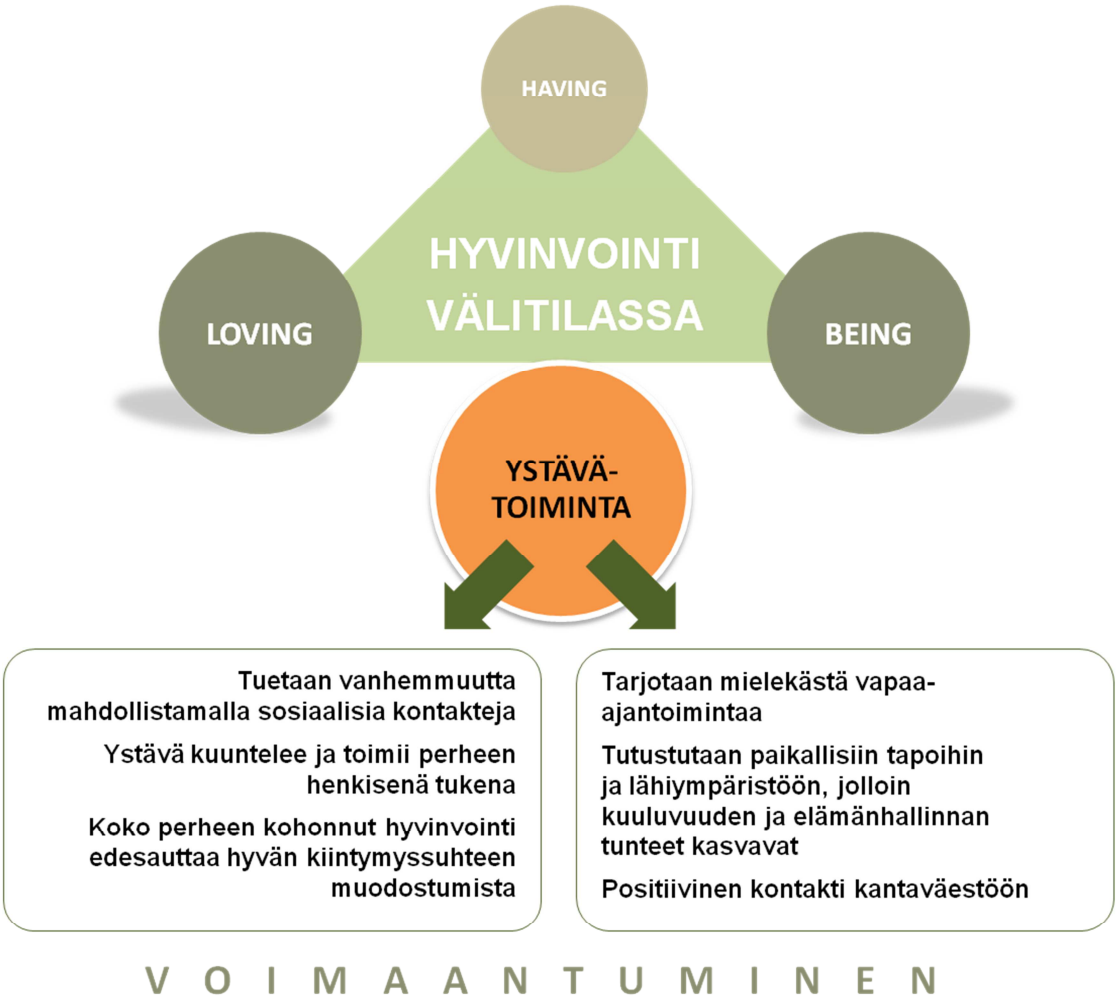

KUVIO 4. Ystävätoiminnan vaikutus turvapaikanhakijaperheen hyvinvointiin

Voimaantuminen on yhteydessä ihmisen hyvinvointiin (Siitonen 1999, 181). Voimaantumisella tarkoitetaan yksilön kykyjen, mahdollisuuksien ja vaikutusvallan lisääntymistä (Siitonen 1999, 88). Prosessin katsotaan lähtevän ihmisestä itsestään, mutta ulkoisella tuella voi olla siihen positiivinen vaikutus. Ympäröivillä olosuhteilla on yhteys voimaantumisprosessiin, niihin vaikuttamalla sitä voidaan vahvistaa. (Siitonen 1999, 181.) Ystävätoiminnalla voidaan laajentaa turvapaikanhakijaperheen sosiaalisten suhteiden verkostoa, tukea uudessa maassa selviytymistä ja siten parantaa henkistä hyvinvointia.

4 KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTUS JA ARVIOINTI

Esittelemme opinnäytetyössämme kehittämishankkeen, joka toteutettiin yhteistyössä Ensi- ja turvakotien liiton, Punaisen Ristin ja Metsälän vastaanottokeskuksen kanssa. Kehittämishanke toteutettiin systemaattisesti etenevänä prosessina. Työn tarkoituksena oli kehittää olemassa olevaa toimintaa ja tuoda siihen prosessin edetessä uusia ominaisuuksia. Jatkuva arviointi oli tärkeää kaikkien toimijoiden ja muutosten huomioon ottamiseksi. Hankkeen läpiviemisen tueksi tutustuimme eri hankkeiden organisoinnin menetelmiin sekä kehittämishankkeen teorioihin ja sovelsimme niistä tähän hankkeeseen parhaiten sopivimpia osia. Kehittämishanke organisoitiin hierarkkisen johtamiskulttuurin mallin mukaisesti, mutta siinä oli piirteitä myös verkostohanketoimintamallista. Teimme eri menetelmien pohjalta prosessikaavion (KUVIO 6), jonka mukaan hankkeemme eteni.

4.1 Kehittämishankkeen vaiheet

Hierarkkisen johtamiskulttuurimallin mukaisesti prosessi alkaa valmistelulla. Valmistelevassa ideointivaiheessa valitaan aihe, jonka mukaisesti asetetaan tavoitteet ja kehittämisen kohde. Valmisteluvaiheessa tehdään tiedonhankintaa, jossa kartoitetaan olemassa olevia ongelmia ja niiden taustoja sekä selvitetään kehittämishankkeen lähtökohdat. Suunnitteluvaiheessa määritetään tarkemmin tavoitteet ja tarkoitus sekä selvitetään resurssit ja alustava aikataulu. Ennen toteuttamisvaihetta suunnitelmaa tarkennetaan yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Prosessin kulkua seurataan ja arvioidaan kirjallista raporttia työstäen sekä yhteistyössä muiden tahojen kanssa. Toteuttamisvaiheen jälkeen kehittämishanke kuvataan kirjallisesti ja tehdään johtopäätökset toteutuneesta, arvioidaan tulokset ja niiden hyödynnettävyys ja luotettavuus. Prosessi päättyy kirjallisen raportin viimeistelyyn, esittämiseen julkaisemiseen. Kehittämishankkeen tuloksista tiedotetaan niille yhteisöille, joiden kehittämistä raportti edistää. Päätösvaiheessa pyritään varmistamaan tulosten käytäntöön siirtyminen ja toiminnan jatkuminen ja/tai leviäminen. (Anttila 2005, 429; Kohti tutkivaa ammattikäy-

täntöä 2010, 38, 51; Toikko & Rantanen 2009, 117; Töytäri-Nyrhinen 2010, 115–116.)

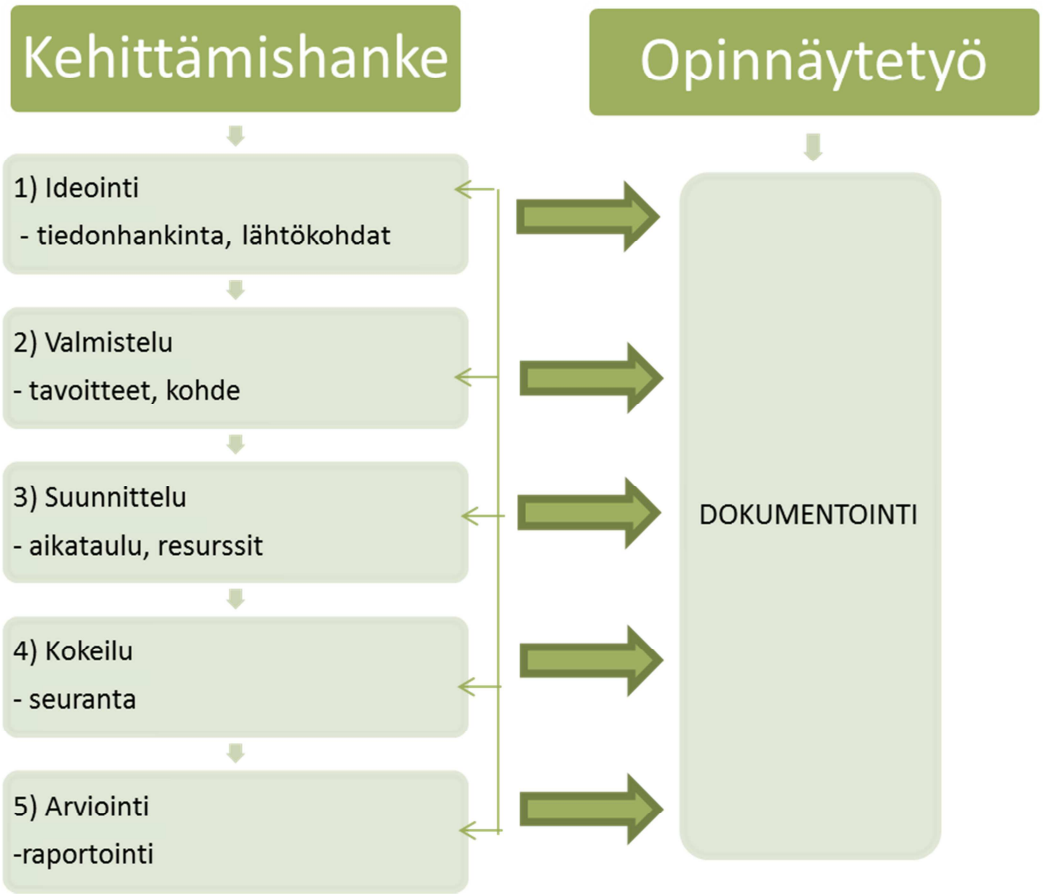

KUVIO 5. Kehittämishankkeen vaiheet (Mukaillen Kananen 2012, 52)

Yhteistoiminnallisen kehittämishankkeen toteutuksessa voidaan ottaa avuksi verkostohanketoiminnassa käytettyjä menetelmiä, kuten reflektiivinen prosessiorientoitunut kehittäminen. Siinä otetaan huomioon prosessin aikana saadut kokemukset sekä syntynyt uusi tieto. (Anttila 2005, 428–430.) Opinnäytetyön tekijät toimivat työn koordinaattoreina, määrittäen prosessin kulkua, jättäen sen kuitenkin joustavaksi eri toimijoiden uusille ideoille ja näkökulmille. Prosessi eteni suunnitelmallisesti osatavoitteesta toiseen, mutta vaiheiden sisällä kehittämishanke muodostui dynaamisesti eri toimijoiden tiedonkeruuseen ja tiedonjäsentämiseen perustuen.

4.2 Kehittämishankkeen kulku

Valmisteluvaihe alkoi tammikuussa 2013. Pidimme ideointikokouksen yhdessä työelämän yhteistyökumppanin, Ensi- ja turvakotien liiton Vauvaperhe turvapaikanhakijana -projektin työntekijöiden kanssa. Valmistelevassa ideointivaiheessa valitsimme opinnäytetyölle aiheen, jonka mukaisesti asetimme alustavat kehittämistavoitteet ja kehittämiskohteen. Päätös kehittämishankkeen toteuttamisesta sekä keskeiset kehittämistehtävät ja suuntaviivojen määrittäminen tapahtuivat helmikuussa 2013. Kehittämiskohteeksi nousi SPR:n ystävätoiminnan monikulttuurisen osan kehittäminen turvapaikanhakijavauvaperheitä tukevaksi. Työ jatkui tiedonhankintavaiheella, jolloin kartoitimme lähtökohtia, turvapaikanhakijaperheiden tilannetta ja tarpeita. Tämän jälkeen kävimme alustavia keskustelu- ja Punaisen Ristin työntekijöiden kanssa järjestön kiinnostuksesta hanketta kohtaan sekä tavoista toteuttaa sitä.

Suunnitteluvaiheessa olivat mukana Ensi- ja turvakotien liiton projektityöntekijät, SPR:n Helsingin ja Uudenmaan piiritoimiston sosiaali- ja monikulttuurisuustoimijat ja SPR:n Helsingin keskitetyn ystävävälityksen vastuuohjaaja. Kehittämishankkeen tavoitteita tarkennettiin yhdessä. Selvitimme resurssit ja alustavan aikataulun, jonka jälkeen toimintaa lähdettiin mallintamaan. Kirjallinen suunnitelma hyväksytettiin ensin Diakonia-ammattikorkeakoulussa, jonka jälkeen esittelimme sen yhteistyötahoille

Marraskuussa 2013 olimme yhteydessä kolmen vastaanottokeskuksen johtoon ja kysyimme keskusten halukkuudesta kehittää ja käyttää uutta toimintamuotoa. Saimme vastaanottokeskuksista useilta henkilöiltä kieltäviä vastauksia, joissa todettiin, että resursseja hankkeen mukaiseen toimintaan ei ole. Perusteluna oli keskuksissa olevien ulkopuolisten toimijoiden suuri määrä ja toisaalta vastaanottokeskusten työntekijöiden kiire. Saimme mukaan kehittämishankkeeseen Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysviraston Metsälän vastaanottokeskuksen. Hankkeen toiminnallinen vaihe suunniteltiin tapahtuvaksi toisen opinnäytetyöntekijän työharjoittelun ajalle Metsälän vastaanottokeskuksessa.

Ennen toteuttamisvaihetta tarkensimme suunnitelmaa ja ystävätoiminnan mallia yhteistyössä ohjaajien, verkoston ja vertaistuen kanssa. Aloitimme kehittämishankkeen toimintavaiheen suunnitelman valmistuttua. Punaisen Ristin ystävätoiminasta oli tavoitteena löytää 3-4 vapaaehtoista, jotka sitoutuisivat myös opinnäytetyöprosessin kulkuun. Lähetimme kyselyn Punaisen Ristin ystävävälityksen avulla 16:lle Punaisen Ristin ystäväkurssin käyneelle vapaaehtoiselle, joista 5 lähti mukaan hankkeeseen. Järjestimme vapaaehtoisten kanssa tapaamisen, jossa keskusteltiin vastaanottokeskuksessa toimimisesta ja turvapaikanhakijoiden tilanteesta. Teimme mallin tueksi materiaalia vapaaehtoisille ja vastaanottokeskuksille. Suunnittelimme materiaalin Punaisen Ristin ystävätoiminnasta, vastaanottokeskuksilta sekä yhteistyökumppaneilta saadun tiedon ja palautteen sekä kootun tiedon ja kokemusten pohjalta.

Kokeiluvaihetta varten oli tarkoitus etsiä yhteistyökumppaneiden avulla vastaanottokeskuksesta 3-4 turvapaikanhakijaperhettä, jotka halusivat mukaan ystävätoimintaan. Perheiden löytäminen vei pitemmän ajan kuin olimme suunnitelleet. Vauvaperhe turvapaikanhakijana -projektin työntekijöiden ja Metsälän sosiaalityöntekijän avulla löytyi vähitellen perheitä toimintaan mukaan. Päätimme jatkaa toiminnallista vaihetta, jotta saisimme enemmän tietoa kehittämishankettamme varten. Hankkeen toiminnallisen vaiheen aikana toteutui kolmen vapaaehtoisen ja turvapaikanhakijaperheen tapaaminen. Näistä tapaamisista yksi johti ystävätoiminnan jatkumiseen.

Toteuttamisvaiheen jälkeen, helmi-maaliskuussa 2014, keskustelimme hankkeen arvioinnista ja jatkokehitysideoista hankkeen toimijoiden kanssa. Muokkasimme edelleen koulutusmateriaalia ja raporttia. Kuvasimme kehittämishanketta ja teimme johtopäätökset, arvioimme tulokset ja niiden hyödynnettävyyden ja luotettavuuden. Prosessi päättyi kirjallisen raportin viimeistelyyn, esittämiseen ja julkaisemiseen. Tiedotimme tuloksista kaikkia keskeisiä opinnäytetyössämme mukana olleita tahoja.

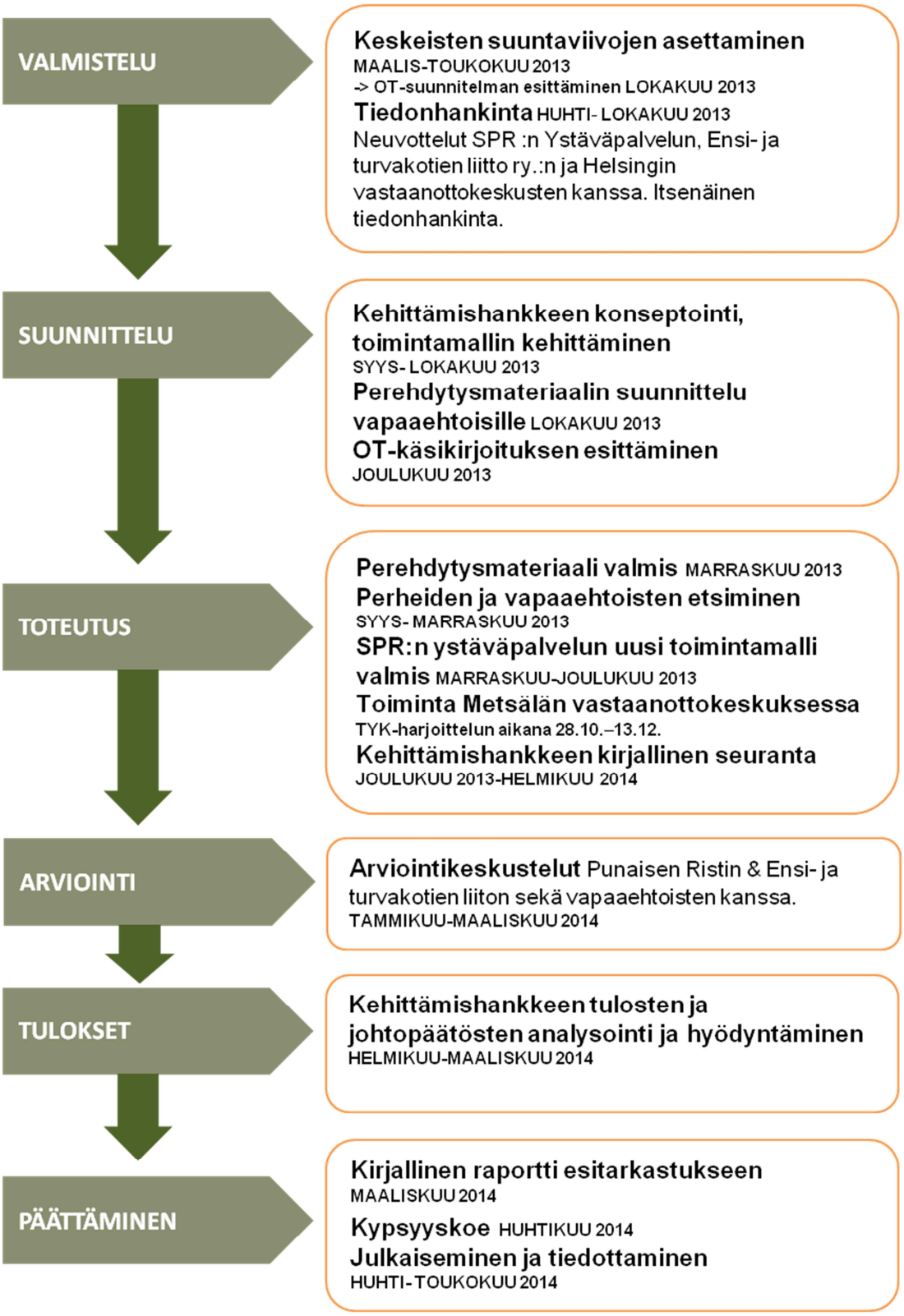

KUVIO 6. Kehittämishankkeen kulku (Veisterä 2014.)

4.3 Ystävätoiminnan malli ja tuotettu materiaali

Yhteistyössä muiden hankkeen toimijoiden kanssa kehitimme selkeän yhteydenottomenetelmän, jonka avulla vastaanottokeskuksen työntekijän on helppo jättää tukihenkilöä tarvitsevan perheen tiedot ystävävälitykseen. Kehittämishankkeen malliksi muotoutui alla olevan kuvion (KUVIO 7) mukainen kehämalli. Kuviossa näkyy kehän sisällä ne toimijat, joille malli kehitettiin. Näitä toimijoita ovat hankkeen pääkohderyhmä, turvapaikanhakijana olevat vauva- ja pienlapsiperheet, sekä hankkeen jälkeen toimintaa yhteistyössä jatkavat vastaanottokeskukset, vapaaehtoiset ystävät ja Punainen Risti. Kehän ulkopuolella näkyvät hankkeen koordinoijat, Ensi- ja turvakotien liitto ja opinnäytetyöntekijät. Hankkeen kokeiluvaiheessa saimme kehän sisällä olevilta toimijoilta palautetta, jota arvioimalla toimintaa voitiin kehittää edelleen.

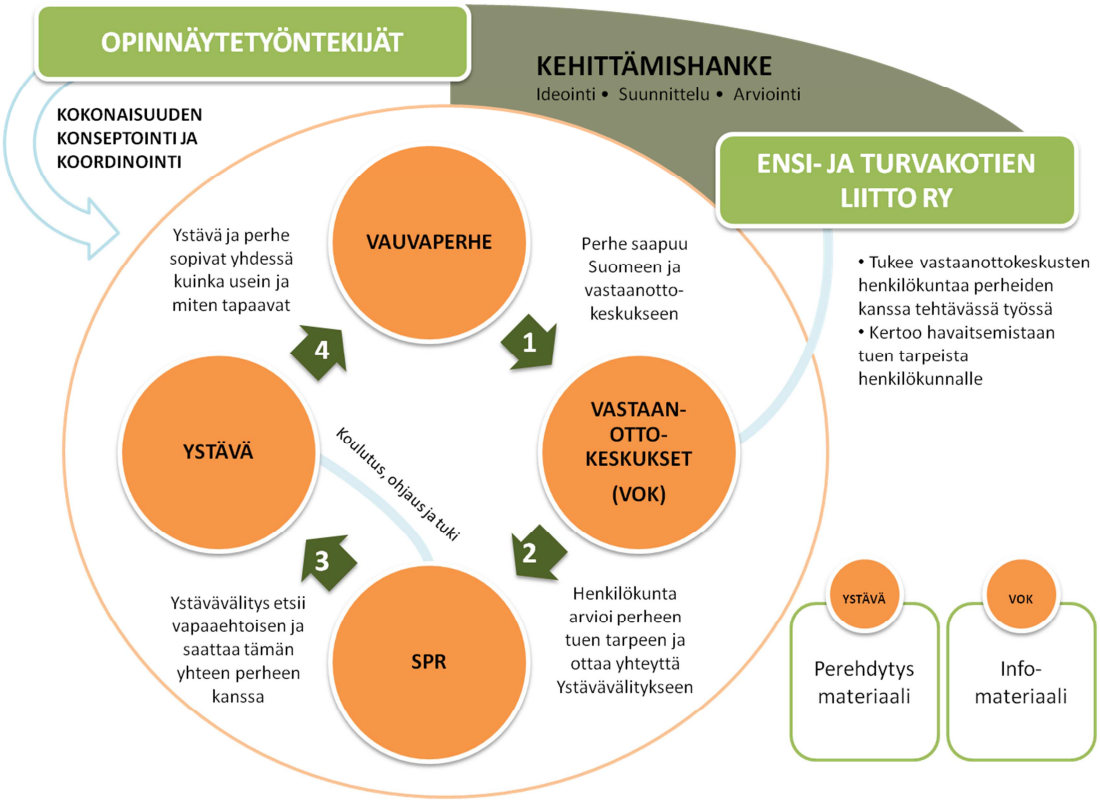

KUVIO 7. Ystävätoiminnan malli ja kehittämishankkeessa mukana olleet tahot

Saimme vastaanottokeskuksista yhteydenottovaiheessa viestiä vähistä resursseista, runsaasta toiminnan tarjonnasta ja asiakkaiden erityistoiveista ja -

tarpeista. Teimme vastaanottokeskusten tarpeisiin materiaalia (Liite 1), jossa kuvataan ystäväpalvelun prosessi yhteydenotto-ohjeineen. Punaisen Ristin ystäväpalvelu toimii vapaaehtoisvoimin paikallisosastoissa ja palvelee puhelimitse vain muutamana päivänä viikossa asiakkaan osoitteen mukaan. Jotta yhteyden ottaminen olisi vastaanottokeskuksille mahdollisimman sujuvaa, sovimme Punaisen Ristin piiritoimiston kanssa sähköpostin turvapaikanhakijoiden ensisijaiseksi yhteydenottotavaksi. Materiaali sisältää myös lyhyen kuvauksen vapaaehtoisen ystävän roolista. Materiaalia voi käyttää apuna kun turvapaikanhakijalle kerrotaan vapaaehtoisen ystävätoiminnan periaatteista. Ystävätoiminnan kuvaus on kirjoitettu selkeällä kielellä, jotta se voidaan helposti kääntää turvapaikanhakijaperheen kielelle.

Ennen toiminnan alkua kokosimme vapaaehtoisille tietopaketin (Liitteet 2,3 ja 4), joka sisälsi SPR:n vapaaehtoissopimuksen, ohjeet vastaanottokeskuksessa toimimiseen ja lyhyen perehdytysmateriaalin turvapaikanhakijaperheiden kanssa toimimiseen. Suunnittelimme tietopaketin yhteistyössä kaikkien hankkeessa mukana olevien tahojen kanssa ja arvioimme sen toimivuutta kokeiluvaiheen aikana.

4.4 Tiedotus

Opinnäytetyön tavoitteen kannalta oli tärkeää tiedottaa uudesta toimintamuodosta keskeisille kohderyhmille. Hankkeelle tehtiin tiedotussuunnitelma (Liite 5) osana toisen opinnäytetyöntekijän hankeharjoittelua. Hankeharjoittelun tavoitteena oli kehittää keinoja, joilla uusi toimintamuoto tehdään tunnetuksi ja pysyväksi osaksi olemassa olevia turvapaikanhakijoille suunnattuja tukimuotoja sekä vastaanottokeskuksissa että Punaisella Ristillä.

Vastaanottokeskuksille suunnatussa viestinnässä toimme esille, miten toiminnan suunnittelussa oli pyritty minimoimaan henkilöstön kuormitus. Kartoittaessamme vastaanottokeskusten resursseja, selvisi että vapaaehtoistoiminnan tarjonta pääkaupunkiseudulla on runsas. Ongelmana nähtiin miten saada uusi toimintamuoto erottumaan muista. Keskustelujen pohjalta päädyttiin ratkaisuun,

jossa henkilökunnalle tehdään ytimekäs materiaali, jonka voi kiinnittää seinälle. Näin se olisi esillä muistuttamassa toiminnasta. Materiaali päätettiin jakaa Punaisen Ristin kautta vastaanottokeskusten ja SPR:n välisissä yhteistyöpalavereissa, jolloin toiminnasta voitaisiin samalla sanallisesti tiedottaa. Työntekijöiden vaihtuvuudesta johtuen nähtiin tärkeäksi, että näissä palavereissa viesti tuotaisiin esille säännöllisesti.

Punaisella Ristillä on monia olemassa olevia tiedotuskanavia, joita pystyttiin hyödyntämään tiedotuksessa. Tavoitteena oli tehdä toimintaa tunnetuksi ja saada osastot rekrytoimaan monikulttuurisuudesta kiinnostuneita vapaaehtoisia mukaan ystävätoimintaan. Ensivaiheessa tiedotuksesta vastasi Helsingin ja Uudenmaan piiritoimisto. Prosessin aikana laadittiin suunnitelma ja muistilista, jonka mukaan uudesta toiminnasta tiedotetaan:

4.5 Arviointi

Kehittämishankkeen tavoitteena oli luoda ystävätoiminnan malli, jonka avulla voidaan parantaa turvapaikanhakijoina olevien vauva- ja pienlapsiperheiden hyvinvointia. Kartoitimme tutkimuksia sosiaalisesta tuesta, turvapaikanhakijoiden hyvinvoinnista ja vanhempien hyvinvoinnin vaikutuksesta varhaiseen vuorovaikutukseen. Löysimme tutkimustuloksia, jotka vahvistavat sosiaalisen tuen olevan merkityksellistä turvapaikanhakijaperheiden hyvinvoinnille. Pyrimme kehittämään mallia ja sen tukena olevaa materiaalia sellaiseksi, että sen käyttöön otto olisi yksinkertaista ja sujuvaa. Kokeiluvaiheen perusteella mallin toimivuutta on vaikea arvioida. Mallin kehittäminen vaikutti kuitenkin Punaisen Ristin toiminnan kehittämiseen jatkossa. Heiskasen (2007) mukaan kehittämisarvioinnissa on olennaista omasta toiminnasta oppiminen. Arvioinnin tehtävä on tuoda ongelmat näkyviksi, muttei välttämättä ratkaista niitä. Tarkoituksena arvioinnissa on etsiä sitä tietoa, mitä ei vielä tiedetä. (Heiskanen 2007, 34–35.) Perusteellinen arviointi vaatii aikaa ja vaivannäköä. (Viitala 2009, 201.)

Vuoden kestäneen hankkeen suunnittelussa oli mukana työntekijöitä Ensi- ja turvakotien liitosta sekä Punaiselta Ristiltä. Keskusteluissa yhteistyökumppa-

neiden kanssa tuli esille yhteinen näkemys ystävätoiminnan tarpeellisuudesta erityisesti vastaanottokeskuksissa asuville, vasta maahan saapuneille turvapaikanhakijaperheille. Maahanmuuttajille kohdistettua ystävätoimintaa järjestävät muun muassa Punainen Risti, Monika-Naiset liitto ja Mannerheimin lastensuojeluliitto (Punainen Risti 2014; Monika-naiset liitto i.a.; Mannerheimin lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri 2014). Järjestöjen toiminnassa ei ole otettu huomioon erityisesti turvapaikanhakuvaiheessa olevia tai ryhmätoiminnasta sivuun jääviä turvapaikanhakijaperheitä. Hankkeen toiminnan kohdistaminen turvapaikanhakijoina oleviin vauva- ja pienlapsiperheisiin oli siksi tarkoituksenmukaista.

Kehittämishankkeen organisointi toteutettiin sekä hierarkisen- että verkostomallin mukaisesti. Hankkeen tavoitteet määriteltiin yhdessä työelämän yhteistyökumppanin, Ensi- ja turvakotien liiton Vauvaperhe turvapaikanhakijana -projektin työntekijöiden kanssa. Tavoitteita tarkennettiin hankkeen edetessä, ja arvioinnissa pyrittiin ottamaan huomioon kaikkien hankkeessa mukana olevien näkemykset. Heiskasen (2007, 27) mukaan arviointia hankkeen aikana voidaan toteuttaa prosessiarviointina (formatiivinen arviointi), jolloin arvioidaan eteneekö hanke suunnitelmien mukaan, saavutetaanko asetetut tavoitteet toteuttamalla hanke suunnitelman mukaan vai onko suunnitelmaa tarpeen muuttaa.

Kiire on arvioinnin uhkatekijä, joka on noussut esiin useissa työelämään liittyvissä tutkimuksissa (Paasivaara, Suhonen & Virtanen 2013, 170). Hankkeen aikana järjestettiin viisi yhteistä kokousta, joissa pohdittiin turvapaikanhakijaperheiden ja lasten erityistilannetta ja siitä nousevia haasteita ystävätoiminnalle, vastaanottokeskusten toiminnan rajoituksia sekä ystävävälityksen ja -koulutuksen kehittämistarpeita. Yhteisiä kokouksia ja yhteydenottoja järjestettiin joustavasti ja edeten yhteistyökumppaneiden resurssien mukaan. Osapuolten työelämän kiireet ja resurssipula aiheuttivat myös hankkeen loppuvaiheeseen kiirehtimistä. Hankkeen koordinointi olisi kaivannut tarkempaa suunnittelua; informaatiota kulki toimijoiden välillä paljon, eikä se aina tavoittanut oikeita henkilöitä. Organisoinnin suunnitelmaa kaivattiin erityisesti hankkeen toiminnallisen vaiheen aikana, jolloin testattiin ystävätoiminnan mallia.

Arvioimalla hanketta saadaan tietoa siitä, miten hanke on edennyt kohti tavoitteita ja onko tavoitteita pitänyt muuttaa prosessin aikana (Paasivaara ym. 2013, 150). Jatkuva arviointi oli tärkeää hankkeen kehittymiselle. Käytännön asioita ja suunnitelmia vietiin eteenpäin suunnittelukokousten, sähköpostien ja puhelinkeskustelujen avulla. Keräsimme perehdytysmateriaalia varten tietoa kaikilta hankkeen toimijoilta koko prosessin ajan. Seurasimme ja arvioimme kehittämishankkeen kulkua kirjaamalla kaiken yhteydenpidon ja pitämällä opinnäytetyöpäiväkirjaa. Lopuksi pidimme kokouksen yhteistyökumppaneiden kanssa toiminnan arvioimiseksi ja edelleen kehittämiseksi. Heiskasen (2007, 33–34) mukaan kehittämishankkeen arviointi on parhaimmillaan osa arjen hanketyötä. Arvioinnin tulee menetelmiltään ja käytännöiltään soveltua hankkeeseen luonnollisena osana prosessia.

Haastava vaihe prosessissa oli hankkeen toiminnasta ja mallista tiedottaminen sen toiminta-alueille, vastaanottokeskuksille. Suunnitelman mukaan opinnäytetyöntekijät tiedottivat hankkeesta ja ehdottivat yhteistyötä vastaanottokeskuksille. Vastaanottokeskusten työntekijät eivät aluksi pitäneet mahdollisena tuoda hankkeen toimintaa osaksi keskusten palveluja. Esitettynä osana isompaa kokonaisuutta, ja jo olemassa olevaa yhteistyötä Ensi- ja turvakotien liiton kanssa, hanke olisi luultavasti saanut paremman vastaanoton.

Parhaimmillaan hankkeen arviointi kattaa kaikki prosessin vaiheet kohdistuen hankkeen suunnitteluun, toteutukseen ja tuloksiin (Viitala 2009, 201). Hankkeessa kehitettyä mallia oli tarkoitus testata käytännössä: vastaanottokeskuksen työntekijän huomaaman sosiaalisen tuen tarpeen jälkeen yhteydenottona ystävävälitykseen ja ystävätoiminnan käynnistymisenä työntekijän tuella. Ystävävälityksestä oli kuitenkin saatu toimintaan sopivien vapaaehtoisten yhteystiedot jo etukäteen. Koimme myös tarpeelliseksi tavata vapaaehtoiset ennen toteutusta, ja keskustella hankkeen kehittämistarpeista heidän näkökulmastaan. Käytännössä kontakteja vapaaehtoisten ja turvapaikanhakijaperheiden välillä olivat sopimassa vastaanottokeskuksen työntekijän lisäksi työelämän yhteistyökumppani sekä vastaanottokeskuksen työntekijän pyynnöstä myös opinnäytetyöntekijät. Toimijoita oli tässä vaiheessa liikaa, joten kontaktien sopiminen sovittiin vastaanottokeskuksen työntekijän tehtäväksi. Vastaanottokeskuksen ja

Ensi- ja turvakotien liiton Vauvaperhe turvapaikanhakijana -projektin työntekijöiden tuki oli merkittävää toiminnallisen vaiheen onnistumiselle. Kokeiluvaiheen tulokset jäivät toivottua vähäisemmiksi. Perheiden ja ystävien yhteen saattaminen sujui vain osittain suunnitellun mallin mukaisesti. Hankkeen tavoitetta tehdä tukihenkilön ja perheen yhteen saattaminen helpoksi vastaanottokeskuksille, ei päästy hankkeen aikana testaamaan. Tämän tavoitteen toteutumiseen tulevaisuudessa vaikuttavat monet opinnäytetyöntekijöistä riippumattomat tekijät.

Toiminnallisen vaiheen aikana järjestettiin neljä vapaaehtoisen ja turvapaikanhakijaperheen tapaamista. Yksi järjestetty tapaaminen epäonnistui väärän tapaamisajan tai väärinymmärryksen takia, minkä jälkeen perhe ei halunnut jatkaa yhteistyötä. Toinen turvapaikanhakijaperhe toivoi vanhempaa, samaa kieltä puhuvaa naista ystäväksi ja tueksi perheen äidin kodin ulkopuolella liikkumisen opetteluun, eikä halunnut jatkaa tapaamisia hankkeessa mukana olevan vapaehtoisen kanssa. Kolmannen perheen isä kertoi vastaanottokeskuksen työntekijälle, etteivät he jaksa osallistua ystävätoimintaan. Yksi järjestetty tapaaminen johti ystävätoiminnan jatkumiseen. Keskustelimme toiminnallisen vaiheen aikana vapaaehtoisten ja hankkeen muiden toimijoiden kanssa perheiden tilanteista, ja mietimme yhdessä toiminnasta nousevia kysymyksiä.

Turvapaikanhakijaperheiden saaminen mukaan ystävätoimintaan hankkeen aikana oli hidasta. Tähän vaikuttivat sekä opinnäytetyöntekijöiden organisoinnin puutteet, vastaanottokeskuksen resurssipula että turvapaikanhakijaperheiden elämäntilanne. Toiminnan kohderyhmä, turvapaikanhakijaperheet, on heterogeeninen ja Suomen oloja ja kulttuuria huonosti tunteva. Perheiden huoli tulevaisuudesta ja lasten hyvinvoinnista sekä mahdolliset traumaattiset kokemukset vievät heidän voimavaransa, eikä halukkuutta ylimääräiseen toimintaan välttämättä ole. Vapaaehtoistoiminta saattaa olla heille vieras toimintamuoto. Luottamuksen saavuttamiseksi toiminnan esittelyssä ja vapaaehtoistyössä on toimittava kulttuurisensitiivisesti ja erotettava vapaaehtoistoiminta viranomaistoiminnasta. Varhainen sosiaalinen tuki turvapaikanhakijana oleville vauva- ja pienlapsiperheille edistää myönteistä suhtautumista yhteiskuntaan ja edistää hyvinvointia siirtymäprosessissa. Mähönen ja Jasinskaja-Lahti (2013, 250) toteavat, että erityisesti myönteiset ja vapaaehtoiset ihmissuhteet vaikuttavat asenteisiin

myös muita ryhmiä kohtaan. Heidän mukaansa ihanteellisessa tilanteessa yhteiskunta ja ympäröivä yhteisö tukevat vuorovaikutusta, mikä on erityisen tärkeää lasten ja nuorten asenteiden kehittymisessä.

On suositeltavaa käyttää hankkeen arviointiin sekä formatiivista, että summatiivista arviointia, sillä ne täydentävät toisiaan. Hankkeen lopuksi voidaan toteuttaa loppuarviointi summatiivisella arvioinnilla, jolla arvioidaan hankkeen vaikutuksia ja tuloksia. Summatiivinen arviointi vastaa kysymykseen mitä hankkeella on saavutettu. (Heiskanen 2007, 27.) Sovelsimme tähän kehittämishankkeeseen sekä prosessi- että summatiivista arviointia. Loppuarvioinnin toteuttamiseksi oli päätetty pitää kaksi arviointikokousta, vapaaehtoisten ja turvapaikanhakijaperheiden sekä yhteistyökumppaneiden kesken. Koska ystävätoiminnassa toteutui alkutapaamisen jälkeen vain yksi tukisuhde, keräsimme loppupalautteen vapaaehtoisten kanssa käydyissä yksittäisissä keskusteluissa.

Arviointikeskusteluissa vapaaehtoiset toivat esille osittain samoja asioita kuin suunnitteluvaiheessa. Yhteinen kieli, ennakkotiedot tuettavasta perheestä, tavoitettavuus ja asuminen sopivan lähellä sekä henkilökemia koettiin merkittäviksi suhteen toimivuudessa. Vapaaehtoinen, jonka ystävätoiminta edelleen jatkuu, kertoi tapaamisten olevan tavallista kanssakäymistä, tutustumista ja keskustelua yhteisillä kävelyretkillä. Eräs vapaaehtoisista havaitsi käytännössä että ”maassa maan tavalla” ei sovellu vastasaapuneen turvapaikanhakijaperheen lähestymiseen. Totesimme, että kulttuurisensitiivisyys on vasta saapuneen turvapaikanhakijaperheen kanssa erityisen tärkeää.

Kehittämishankkeen toimijoiden arviointikokouksessa tuotiin esille hankkeen haasteet: turvapaikanhakijaperheiden haavoittuva asema, vapaaehtoistyönä toteutettu ystävävälitys ja viestintä monen eri toimijan välillä. Hankkeessa kehitetty malli todettiin hyväksi. Sen avulla on mahdollista toteuttaa turvapaikanhakijoina olevien perheiden ja lasten hyvinvointia edistävää sosiaalista tukea. Kehittämishanke tuotti Punaiselle Ristille uuden toimintamallin, jota voidaan edelleen kehittää ja muokata vapaaehtoistyön pysyväksi osaksi. Mallin tueksi kehitetyt perehdytysmateriaalit arvioitiin toimiviksi ja niistä päätettiin muokata yhtenäinen

esitemateriaali vastaanottokeskusten ja Punaisen Ristin ystävävälityksen käyttöön.

Jo hankkeen suunnitteluvaiheessa nousi esille useita kehittämisideoita koskien Punaisen Ristin ystävätoimintaa, -välitystä ja -kursseja. Hankkeen jälkeen vapaaehtoisten ja perheiden yhteen saattaminen siirtyy vastaanottokeskusten työntekijöiden ja Punaisen Ristin ystävävälityksen väliseksi toiminnaksi. Kehitettäviä asioita ovat vapaaehtoistoiminnan näkyvyys ja aktivointi vastaanottokeskuksissa, ystävävälityksen toiminnan tehostaminen, ja Punaisen Ristin kursseihin lisättävä turvapaikanhakijaperheitä käsittelevä osuus.

5 POHDINTA

Turvapaikanhakijavanhempien ja lasten elämä välitilassa on monimutkaista ja haavoittuvaa mahdollisten traumaattisten stressireaktioiden aiheuttamien häiriöiden vaikuttaessa toimintakykyyn ja vuorovaikutukseen. Turvapaikanhakijaperheiden kanssa työskentelevien tulisi ottaa huomioon perheen yksilölliset, perhedynamiikkaan liittyvät tapahtumakulut ja tilanteen moninaisuus (Haavikko & Bremer 2009, 26). Lapsen edun toteutuminen turvapaikanhakijaperheessä on usein vanhempien saaman tuen ja heidän hyvinvointinsa varassa. Ulkomaalaislain (2004/301) mukaan lapsen etuun, terveyteen ja kehitykseen on kiinnitettävä erityistä huomiota lain nojalla tapahtuvassa päätöksenteossa, joka koskee alle kahdeksantoistavuotiasta lasta. Sekä yksin että perheen kanssa tulleiden lasten mahdollisuus saada mielenterveys- ja lastensuojelupalveluita vaihtelee kunnittain, eikä traumatisoituneita turvapaikanhakijalapsia tukevia mielenterveyspalveluita ole olemassa (Parsons 2010, 42, 71). Lapsen kehityksen tarkastelu perheen kehitysvaiheen näkökulmasta ja toisaalta perheen kehityksen tarkastelu kulttuurista taustaa vasten on tärkeää. Vastaanottokeskuksiin tarvitaan enemmän koko perheen huomioonottavaa psykososiaalista tukea. Vapaaehtoisen ystävätoiminnan tuoma sosiaalinen tuki tuo näkemyksemme mukaan turvapaikanhakijaperheen vanhemmille mahdollisuuden voimaantua, mikä edistää lasten turvallista kiinnittymistä ja kehittymistä.

Kehittämishanke vauvaperheturvapaikanhakijoiden sosiaalisen tuen ja hyvinvoinnin lisäämiseksi vapaaehtoisen ystävätoiminnan avulla osoittautui haasteelliseksi, tarpeelliseksi ja mielenkiintoiseksi tehtäväksi. Yhteistyökumppaneiden kanssa suunnitellut tavoitteet, vapaaehtoistoiminnan kehittämishaasteet ja turvapaikanhakijaperheiden tarpeet toivat hankkeeseen tiiviin yhteistyön ja tehokkaan viestinnän sekä yksityisyyden suojan ja eettisen arvioinnin vaatimukset. Turvapaikanhakijaperheiden haavoittuva tilanne ja vastaanottokeskusten resurssien puute lisäsivät toteutuksen haasteellisuutta. Hankkeen tulokset olivat osin tavoitteiden mukaisia, osin yllättäviä.

5.1 Tulokset

Kehittämishankkeen yhteisistä tavoitteista toteutui ystävätoiminnan malli ja materiaali sen tukena. Osoitimme, että sosiaalista tukea tarvitsevat turvapaikanhakijat voivat hyötyä ystävätoiminnasta, joka osaltaan edistää osallisuutta. Sosiaalinen verkosto on merkittävä tuki elämän mullistuksiin ja muutosvaiheisiin sopeutumisessa. Sosiaalisen verkoston vahvuus vaikuttaa suoraan ihmisen hyvinvoinnin kokemukseen, stressinsietokykyyn ja välillisesti terveyteen (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen 2007, 113). Vastaanottokeskuksessa asuva turvapaikanhakija on vaarassa passivoitua ja masentua. Turvapaikanhakijan voimaantumista ja itsenäistymistä voi tukea hänen oikeuksiaan koskevan tiedon jakamisella ja tapaamisilla ympäröivän yhteisön jäsenten kanssa. (Owczarek 2007, 52–54.)

Hankkeen tuloksena käynnistyi ensimmäistä kertaa transit-vaiheessa oleville turvapaikanhakijaperheille suunnattu organisoitu ystävätoiminta. Tavoitteita ja keinoja niiden saavuttamiseksi muokattiin toiminnan edetessä. Esimerkiksi lisämateriaalien tarpeellisuus havaittiin vastaanottokeskuksilta ja vapaaehtoisilta saadun palautteen perusteella. Perehdytysmateriaali on tärkeä osa hankkeen tulosta, sen avulla mallia voidaan jatkossa viedä myös muihin vastaanottokeskuksiin.

Mallia ja sen oheen tehtyä materiaalia on tulevaisuudessa tarkoitus jakaa vastaanottokeskuksiin Punaisen Ristin kautta. Hankkeen kaikkien tavoitteiden toteutuminen edellyttää käytäntömallin aktiivista markkinointia sekä Punaisen Ristin ystävätoiminnan ja -välityksen kehittämistä, jotta turvapaikanhakijoiden erityistarpeet ja vastaanottokeskusten viranomaistoiminnan vaatimukset pystytään sovittamaan yhteen. Malli vaatii toteutuakseen myös vastaanottokeskusten henkilökunnan tuen. Jatkosuunnitelmana on mallin soveltaminen koskemaan kaikkia vasta maahan saapuneita turvapaikanhakijoita. Mallin tueksi kehitetyt perehdytysmateriaalit voidaan muokata kaikille turvapaikanhakijoille soveltuviksi. Punainen Risti ja Ensi- ja turvakotien liitto voivat edistää mallin toteutumista valtakunnallisesti.

Hankkeesta muodostui laajan verkoston yhteinen prosessi, jossa jokaisella toimijalla oli yhteiset ja omat tavoitteensa. Toiminnan aikana käytiin vuoropuhelua opinnäytetyöntekijöiden, Ensi- ja turvakotien liiton, Punaisen Ristin työntekijöiden ja vapaaehtoisten sekä vastaanottokeskusten välillä. Dialogin keskiössä oli turvapaikanhakijaperheiden ja lasten hyvinvointi ja hankkeen toimijoiden näkemys sen edistämisestä. Hanke edisti keskustelua turvapaikanhakijaperheiden asemasta myös muiden kuin hankkeessa mukana olleiden tahojen välillä.

Vastaanottokeskusten toiminnassa yllätti vaikeus ottaa uusi toimintamalli vastaan resurssina, eikä resursseja vievänä toimintana. Vastaanottokeskuksissa toimitaan auttamis- ja viranomaistyön välimaastossa, mikä saattaa vaikeuttaa uusien toimintamuotojen käyttöön ottoa. Hankkeen toteuttamisvaiheen jälkeen Punainen Risti on saanut vastaanottokeskuksista ystäväpyyntöjä (Negruti 2014).

5.2 Luotettavuus ja eettisyys

Kehittämistoiminnassa syntyvän tiedon luotettavuuden käsitteet poikkeavat luonteeltaan määrällisistä ja laadullisista tutkimuksista tuttujen reliabiliteetin, validiteetin ja vakuuttavuuden käsitteistä. Tutkivassa kehittämistoiminnassa tiedon tulee luotettavuuden ja todenmukaisuuden lisäksi olla ensisijaisesti käyttökelpoista. Opinnäytetyön sisäinen validiteetti taataan johdonmukaisilla teoreettisilla valinnoilla ja käsitteiden käytöllä, jolloin näkökulmien eri lähtöolettamuksia pystytään tarkastelemaan luotettavasti. Ulkoinen validiteetti taataan tekemällä kehittämishankeprosessin tulkinnat vastaamaan tuotettua teoreettista aineistoa. (Toikko & Rantanen 2009, 121–122, 124.)

Turvapaikanhakijaperheet ovat haavoittuvassa asemassa ja riippuvaisia viranomaisten avusta. Pyrimme toiminnan eri vaiheissa ottamaan huomioon turvapaikanhakijoiden turvallisuuden ja yksityisyyden suojan. Käytimme keskusteluissa vain etunimiä. Suunnittelimme materiaalin vastaanottokeskuksille, jotta turvapaikanhakijoilla olisi mahdollisuus tutustua ystävätoimintaan ja sen periaatteisiin. Perustelimme kehittämishankkeen tavoitteita mm. turvapaikanhakijoiden

odotuksilla vastaanottotoiminnan kehittämiskohteista. Maahanmuuttoviraston (2013) kyselyn mukaan turvapaikanhakijat kokevat ongelmaksi yksinäisyyden ja sosiaalisen tuen puutteen.

Koska vastaanottokeskus toimintaympäristönä on vaativa, etsimme kokeiluvaiheeseen mukaan pääasiassa vapaaehtoisia, joilla oli kokemusta monikulttuurisesta vapaaehtoistyöstä. Hankkeessa oli otettava huomioon monikulttuurisen vapaaehtoistoiminnan erityispiirteet, kulttuurierot, yhteisöllisyys, turvapaikanhakijan psyykkiset oireet ja kielivaikeudet (Päivärinta, Seppälä & Lartama 2012). Kerroimme ystävätoimintaan osallistuville vapaaehtoisille toiminnan omaehtoisuudesta ja mahdollisuudesta lopettaa ystävätoiminta Punaisen Ristin ystävätoiminnan periaatteiden mukaisesti. Vapaaehtoisilla oli mahdollisuus saada tarvittaessa lisätietoa ja -tukea.

Vastaanottokeskusten transit-luonteisuus tarkoittaa, että asukkaat ovat Helsingissä vain lyhyen aikaa. Turvapaikanhakuprosessin edetessä heidät joko siirretään vastaanottavaan kuntaan tai käännytetään. Tästä johtuen asenne turvapaikanhakijoiden parissa tehtävälle työlle voi olla kielteistä. Resurssit halutaan ohjata turvapaikan jo saaneille. Kielteiseen asenteeseen tulee varautua ja osata tuoda esiin työn moraalinen, eettinen ja inhimillinen tarve ja tärkeys.

Toimintamallia voidaan toteuttaa Punaisen Ristin ja Ensi- ja turvakotien liiton toiminnassa valtakunnallisesti. Sitä voidaan soveltaa koskemaan kaikkia turvapaikanhakijoita; sosiaalisen tuen, siirtymäriitti- ja hyvinvoinnin teoriat vahvistavat käytännön ystävätoiminnasta saatavan sosiaalisen tuen merkitystä kaikille turvapaikanhakijoille. Kiintymyssuhde- ja varhaisen vuorovaikutuksen teoriat tukevat ajatusta turvapaikanhakijavanhempien hyvinvoinnin merkityksestä varhaisen vuorovaikutuksen onnistumiseen ja lasten edun toteutumiseen.

Lähdeaineistoa valitessa tulee olla kriittinen. Opinnäytetyössä tulee pyrkiä käyttämään lähteinä vain tunnettuja ja asiantuntijoiksi tunnustettujen tekijöiden mahdollisimman tuoreita ja ajantasaisia sekä alkuperäisiä artikkeleita ja teoksia. Näin taataan teoriatiedon luotettavuus ja paikkansapitävyys. (Vilkka & Airaksinen 2004, 72–73.) Yhteistyötahojen kanssa sovittiin, että kaikkia keskusteluja ja

kommentteja voidaan käyttää opinnäytetyön raportissa. Punaisen Ristin ja Ensi- ja turvakotien liiton vapaaehtoistyöosaaminen ja kokemus maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden hyväksi tehtävässä työssä toi toimintaan lisää luotettavuutta.

Koordinoinnissa vaadittiin aktiivista ja tiivistä yhteydenpitoa kaikkiin osapuoliin. Pyrimme huomioimaan kaikki mukana olleet toimijat, pitämään kiinni sovituista aikatauluista ja tiedottamaan muutoksista. Monen toimijan yhteishankkeessa tarvittiin joustavuutta ja kykyä muuttaa suunnitelmia uusien tekijöiden tai ideoiden myötä. Toiminnallisen opinnäytetyön tavoite toteutui parhaiten kuuntelemalla yhteistyökumppaneiden arvioita ja reflektoimalla. Hankkeen kehittäminen voidaan ajatella spiraalimallina, jossa havainnointi ja reflektointi muokkaavat suunnitelmaa uudestaan ja uudestaan arvioitavaksi (Toikko & Rantanen 2009, 66−67).

Prosessi eteni suunnittelun, arvioinnin ja kokeilun kehänä, jossa havainnoinnin, kokeilun, keskusteluiden ja analyysin avulla pyrimme saavuttamaan asetetut tavoitteet. Prosessimainen suunnittelu ja tiedottaminen olivat hankkeen kannalta välttämättömiä ja oppimisprosessissa haastavia menetelmiä. Laajassa verkostotoiminnassa oli vaikeaa saada työnjako toimivaksi ja tuoda kaikille toimijoille tarpeellinen tieto. Kehittämishankkeessa oli useita eri toimijoita, ja suuri yhteydenottojen määrä. Pyrimme jakamaan suunnittelu-, tiedottamis- ja yhteydenottotehtäviä kokonaisuuden kannalta toimivalla tavalla.

Yhteistoiminnallisen kehittämishankkeen toteutuksessa riskinä voi olla tiedonkulun ongelmat sekä sisäisen toiminnan pirstaleisuus. Yhteistyön koordinointi oli vaativaa. Vapaaehtoisuus toi omat haasteensa toiminnan toteutumiselle.

> Verkostohanketoiminnan suurin haaste on käytännössä toteuttaa tavoitellut muutokset sekä saada ja levittää ne eri toimijoiden käyttöön. Hyväkään suunnitelma ei takaa, että käytännössä mikään muuttuu. (Töytäri-Nyrhinen 2010, 110.)

5.3 Ammatillinen kehittyminen

Oppiminen ja uuden kehittäminen edellyttää reflektointia hankitun kokemuksen, havainnoinnin, abstraktin tiedon ja aktiivisen kokeilun välillä (Mäkinen ym. 2011, 50). Tiedonhankintavaiheessa etsimme kirjallisuudesta luotettavia tutkimustuloksia, jotka osoittivat sosiaalisen tuen merkityksen turvapaikanhakijaperheiden hyvinvoinnin lisäämiseksi ja lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen parantamiseksi. Työn teoreettisessa osuudessa keskityimme vaikeassa asemassa olevien perheiden tilanteiden ymmärtämiseen ja vanhemmuuden tukemiseen, pakolaisuuden tuomiin haasteisiin vanhemmuudessa sekä siihen miten vanhempien stressi, epävarmuus ja muuttuvat olosuhteet vaikuttavat pienen lapsen kehitykseen. Käytimme suunnittelussa ja arvioinnissa hyväksi omaa ja yhteistyökumppaneiden kokemusta turvapaikanhakijaperheiden tilanteesta ja toteutimme kokeiluvaiheen tämän pohjalta. Kehittämistyössä uuden toiminnan luomisen pitää pohjautua aiempaan tietämykseen (Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä 2010, 46).

Vuoden kestäneen opinnäytetyöprosessin monet eri vaiheet, viiveet useiden toimijoiden välisessä tiedon kulussa, epävarmuus kolmannen osapuolen sitoutumisesta toimintaan ja vaihtuvat elämäntilanteet olivat haastavia. Väsymys hitaaseen etenemiseen näkyi notkahduksena yhteydenottojen määrässä. Työnjaon uudelleen suunnittelu ja aikataulujen muokkaaminen auttoivat työn etenemisessä. Opinnäytetyön tekeminen yhteisenä projektina oli haastavaa, mutta toi työskentelyyn myös voimavaroja ja joustavuutta.

Opinnäytetyöprosessin edetessä saimme arvokasta kokemusta reflektiivisestä kehittämisosaamisesta. Ruohotien määritelmän mukaan reflektio tarkoittaa kriittistä, oman toiminnan, sen seurausten ja perusteiden analysointia (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka & Saarnio 2011, 47). Verkostohankkeessa oman toiminnan perusteita ja seurauksia pitää analysoida suhteessa kaikkiin toimijoihin. Tämä näkyi pyrkimyksessä ottaa kaikki toimijat ja toiminnan kohteet sekä oppilaitoksen vaatimukset huomioon suunnittelu-, kokeilu- ja arviointivaiheissa. Kehittämishanke vaati ajoittain pysähtymistä sekä toiminnan ja sen suunnan uudelleen arviointia, mikä on Ruohotien ammatillisen kasvun reflektioprosessin

mukaan (Mäkinen ym. 2011, 48) edellytys onnistuneelle reflektiolle ja opiskelijan kehittymiselle.

Suomi kansainvälistyy ja monikulttuuristuu kiihtyvällä vauhdilla. Varhaiskasvatuksen parissa työskentelevät kohtaavat yhä enemmän erilaisista taustoista ja kulttuureista kotoisin olevia lapsia ja perheitä. Lastentarhanopettajan työssä korostuvat kulttuurisensitiivisyys, moninaisten ja monikulttuuristen perheiden tasa-arvoinen kohtaaminen ja varhainen puuttuminen. Olemme opinnäytetyöprosessin aikana saaneet laajan teoriapohjan kiintymyssuhteen häiriöistä ja niiden tunnistamisesta. Monikulttuurinen työ ja erityisesti eri kulttuureista tulevien lapsiperheiden tukeminen on molempien opinnäytetyön tekijöiden näkemys omasta tulevaisuuden työkentästä.

Turvapaikanhakijoilta, jotka usein tulevat yhteisökulttuureista, puuttuu tulomaassa yhteisön tuki. Vauva- ja pikkulapsiperheet ovat turvapaikanhakijoina erityisen haavoittuvassa asemassa. Epäluottamus viranomaisiin ja turvapaikanhakuprosessin jatkuvat viranomaiskontaktit ovat uuvuttavia. Perheillä ei välttämättä ole voimavaroja luoda uusia kontakteja ja rakenteita arkeensa. Traumaattisten kokemusten vaikutukset turvapaikanhakijaperheissä ovat Martinin (2012, 18–19) mukaan voimakkaita. Vanhemmat saattavat keskittyä kulttuurishokista ja uupumuksesta johtuviin fyysisiin oireisiin, mikä vaikuttaa kiintymyssuhteeseen ja kykyyn antaa turvallista hoivaa. Äidin traumaperäinen stressi ja siitä johtuva avuttomuus vaikuttaa varhaiseen vuorovaikutukseen ja tunteiden säätelyyn. (Martin 2012, 18–19.)

Tämän opinnäytetyön kautta toteutimme tärkeänä pitämäämme ajatusta turvapaikanhakijaperheiden sosiaalisen ja varhaisen tuen merkityksestä perheen ja lasten hyvinvoinnille. Onnistuessaan yhteistyömallin toteutuminen toteuttaa turvapaikanhakijalapsen etua. Varhaisen vuorovaikutuksen toimiminen luo lapselle positiivisen minäkuvan ja on merkittävä sosiaalisuuden ja vuorovaikutuksen opettelussa (Järvinen ym. 2007, 111). Toivomme, että kehittämishanke saa aikaan myös keskustelua ja lisää erityisen haavoittuvassa asemassa olevien lasten äänen kuulumista.

Seurasimme opinnäytetyöprosessin aikana aktiivisesti yhteiskunnallista keskustelua turvapaikanhakijalasten ja -perheiden tilanteesta. Turvapaikanhakijalasten ihmisoikeudet ovat vuoden 2014 Suomessa edelleen uhattuna. Sekä perheen kanssa että yksin tulleita lapsia voidaan ottaa säilöön tai tilanpuutteen vuoksi sijoittaa poliisin putkaan (Parsons 2010, 73). MTV: n uutisten mukaan (2014) Maahanmuuttovirasto on perustanut Joutsenoon uuden säilöönottoyksikön, jossa on myös lapsipaikkoja, huolimatta siitä, että YK on antanut Suomelle useita huomautuksia lasten pitämisestä poliisin putkissa ja säilössä. Lapsiasiavaltuutettu Maria-Kaisa Aula on vaatinut hallitusta pysymään hallitusohjelmaan 2011 kirjatussa tavoitteessa kieltää yksin tulevien turvapaikanhakijalasten säilöönotto (Lapsiasiavaltuutettu 2014). Turvapaikanhakijana olevan lapsen edun arvioiminen on haastavaa. Lapsi on kuitenkin aina heikoin osapuoli aikuisten ja yhteiskunnan etujen ristiriitatilanteissa (Tengman & Laakso-Liukkonen 2011, 102). Turvapaikanhakijalasten asemaan tarvitaan muutosta, joka tuo heille yhtäläiset oikeudet ja lastensuojelulain mukaisen kohtelun. Muutos edellyttää tietoisuuden lisäämistä ja uusien toimintatapojen kehittämistä. Varhaiskasvatuksen ammattilaisen on tärkeää tunnistaa yhteiskunnassa esiintyviä epäkohtia ja pyrkiä aktiivisesti vaikuttamaan havaitsemiinsa puutteisiin.

> Ammattikuntana he toimivat tavalla, joka turvaa ja edistää lapsen oikeutta arvokkaaseen lapsuuteen, hyvään elämään ja tulevaisuuteen. (Lastentarhanopettajaliitto 2004, 3, 5, 6.)

LÄHTEET

Allardt, Erik (1993) Having, Loving, Being: An Alternative to the Swedish Model of Welfare Research. In Martha Nussbaum & Amartya Sen (eds.) The Quality of Life. Oxford: Clarendon Press, 88–94.

Anttila, Pirkko. 2005. Ilmaisu, teos, tekeminen ja tutkiva toiminta. Hamina: Akatiimi.

Bardy, Marjatta 2009. Lastensuojelun filosofia ja käytäntö. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 24–46.

Bush, Kevin; Ray, Bohon; Stephanie A. & Kim, Hyoun K. 2005. Adaptation among immigrant families. resources and barriers. Teoksessa Patrick C. McKenry & Sharon J. Price (toim.) Families and changes. Coping with stressful events and transitions.Thousand Oaks: Sage publications. 307−339.

Elfadl, Wiam 2014. Keskustelu Ensi- ja turvakotien liiton Vauvaperhe turvapaikanhakijana -projektin projektityöntekijän Wiam Elfaldin kanssa Järjestötalossa Helsingissä 25.3.2014.

Ensi- ja turvakotien liitto ry i.a. Ensikodit ja muu vauvaperheiden parissa tehtävä työ; Vauvaperhe turvapaikanhakijana -projekti (2012-2014). Viitattu 13.3.2013. www.ensijaturvakotienliitto.fi/tyomuodot/ensikodit-ja-muu-vauvaperheiden-/vauvaperhe-turvapaikanhakijana-p/

Euroopan parlamentti 2008. Mietintö vapaaehtoistyön roolista taloudellisen ja sosiaalisen yhteenkuuluvuuden edistämisessä. (2007/2149(INI)). Istuntoasiakirja 10.3.2008.

Ghate, Deborah & Hazel, Neal 2002. Parenting in Poor Environments : Stress, Support, and Coping. London:Jessica Kingsley Publishers

Haavikko, Ansa & Bremer, Lena 2009. Ulkoisesti erilaisia, sisäisesti samanlaisia. Opas mielenterveystyöhön yli kulttuurirajojen. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura.

Hautamäki, Airi 2001. Kiintymyssuhdeteoria – teoria yksilön kiin(nit)tymisestä tärkeisiin toisiin ihmisiin, kiintymyssuhteen katkoksista ja merkityksestä kehitykselle teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland

(toim.): Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY. 13–66.

Heiskanen, Ari. 2007. Kehittämishankkeen arviointi – hyötyä vai ajanhukkaa. Tapauksena Mainiemen päihdetyön kehittämisyksikkö-hankkeen arviointi. Tampereen yliopisto. Yhdyskuntatieteiden laitos. Kunnallispolitiikan kandidaatintutkielma.

Helsingin Kaupunki 2013. Vastaanottokeskukset; Maahanmuuttajien palvelut; Sosiaali- ja terveysvirasto. Viitattu 22.4.2103. http://www.hel.fi/hki/Sosv/fi/maahanmuuttajien_palvelut/vastaanottokeskukset.

Hermanson, Elina 2012. Varhainen vuorovaikutus ja itsetunnon kehitys. Duodecim: Terveyskirjasto. Viitattu 11.4.2014. http://www.terveyskirjasto.fi/kotisivut/tk.koti?p_artikkeli=kot00302

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies i.a. What we do. Viitattu 26.2.2014. https://www.ifrc.org/en/what-we-do/volunteers/what-is-a-volunteer/

Järvinen, Ritva; Lankinen, Aila; Taajamo, Terhi; Veistilä, Minna & Virolainen, Arja 2007. Perheen parhaaksi. Perhetyön arkea. Helsinki: Edita.

Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä 2010. Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten. Tampere: Diakoni-ammattikorkeakoulu.

Kukkamaa, Vesa 2013. Monikulttuurisuustoiminnan suunnittelija, Suomen Punainen Risti, Helsingin ja Uudenmaan piiri. Henkilökohtainen tiedonanto 13.3.2013.

Lähteenmäki, Minna 2013. Lapsi turvapaikanhakijana: etnografisia näkökulmia vastaanottokeskuksen ja koulun arjesta. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto, Käyttäytymistieteiden laitos.

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 2011/746, 17.6.2011.

Lastentarhanopettajaliitto 2004. Lastentarhanopettajan ammattietiikka -ohjeisto.

Maahanmuuttovirasto 2013. Vastaanottokeskusten asiakaspalautteen yhteenveto. Viitattu 16.9.2013 http://www.migri.fi/download/46940_Voy_asiakaskysely_syksy2013_yhteenveto.pdf?c4094925577bd088

Maahanmuuttovirasto i.a. Tietoa turvapaikanhakijalle. http://www.migri.fi/download/16436_tietoa_tphakijalle_fi.pdf?ed0e4d993b6dd088

Mannerheimin lastensuojeluliitto i.a. Vanhempainnetti; Varhaisten kokemusten vaikutus aivojen kehitykseen. Viitattu 11.4.2014. http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/vanhemmuus_ja_kasvatus/lapsen_ja_vanhemman_varhainen_vu/varhaiset_kokemukset_ja_aivojen/

Manninen, Mari 2012. Odottamista välitilassa: lapsen oikeudet turvapaikkaprosessin aikana Suomessa ja Kanadassa. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta, Sosiaalityö. http://hdl.handle.net/10138/34025

Martin, Paddy 2012. Grief that has no vent in tears, makes other organs weep. Seeking refuge from trauma in the medical setting. Journal of Child Psychotherapy Vol. 38, No. 1, April 2012, 3–21.

Miettinen, Janissa; Jokinen, Reetta & Mikkonen, Marko 2013. Monikulttuurinen ohjaus turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskuksessa – työskentelyä välitilassa. Teoksessa Vesa Korhonen & Sauli Puukari (toim.) Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö. Juva: PS-kustannus,174–190.

Mikkonen, Anna 2013. Projektipäällikkö, Vauvaperhe turvapaikanhakijana -projekti (2012–2014). Henkilökohtainen tiedonanto 12.2.2013.

Miller, Kenneth E. & Rasco, Lisa M. 2004. An ecological Framework for Addressing the Mental Health Needs of Refugee Communities. Teoksessa Kenneth E. Miller & Lisa M. Rasco (toim.) The mental health of refugees : ecological approaches to healing and adaptation. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc. 1–66.

MTV Uutiset 2014. Ulkomaalaisten säilöönottopaikat kaksinkertaistuvat. Viitattu 10.04.2014. www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/ulkomaalaisten-sailoonottopaikat-kaksinkertaistuvat-/3154884

Mähönen, Tuuli Anna & Jasinskaja-Lahti, Inga 2013. Etniset ryhmäsuhteet ja maahnamuuttajien akkulturaatio. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.) Muuttajat. Kansainvälinen

muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Tallinna:Gaudeamus, 247–261.

Mäkinen, Päivi; Raatikainen, Eija; Rahikka, Anne & Saarnio, Tuula 2011. Ammattina sosionomi. Helsinki: WSOY

Mäntymaa, Mirjami & Puura, Kaija 2011. Pikkulasten psyykkisen voinnin arviointi. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOY, 271–286.

Negruti, Doinita 2011. Ystävyys ei tunne rajoja, ystävätoiminnan peruskurssin opetusmateriaali selkokielellä. Helsinki: Suomen Punainen Risti, Helsingin ja Uudenmaan piiri.

Negruti, Doinita 2012. Ystävyys ei tunne rajoja – SPR:n ystävätoiminnan peruskurssin opetusmateriaali selkokielellä. Opinnäytetyö (YAMK), Sosiaalialan koulutusohjelma, Turun ammattikorkeakoulu.

Negruti, Doinita 2014. Monikulttuurisuustoiminnan kehittäjä, Suomen Punainen Risti, Helsingin ja Uudenmaan piiri. Henkilökohtainen tiedonanto 16.4.2014.

New World Encyclopedia contributors 2013. Arnold van Gennep. Viitattu 2.3.2014. <http://www.newworldencyclopedia.org/p/index.php?title=Arnold_van_Gennep&oldid=976829>

Nurullah, Abu Sadat 2012. Received and provided social support: a review of current evidence and future directions. American Journal of Health Studies: 27(3) 2012, 173−188.

Nylund, Marianne & Yeung, Anne Birgitta 2005. Vapaaehtoisuuden anti, arvot ja osallisuus murroksessa. Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (toim.) Vapaaehtoistoiminta: anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino, 13–18.

Owczarek, Janina 2007. What is empowerment. Teoksessa Teija Enoranta (toim.) Empowering asylum seekers. Developing good practice. Tampere: Kansalais- ja työväenopistojen liitto, 39-106.

Paasivaara, Leena; Suhonen, Marjo & Virtanen, Petri. 2013. Projektijohtaminen hyvinvointipalveluissa. Tietosanoma Oy. Helsinki.

Parsons, Annika 2010. Lapsen edun toteutuminen turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevissa päätöksissä. Helsinki: Vähemmistövaltuutettu.

Pajulo, Marjukka & Pyykkönen, Nina 2011. Mentalisaatiokyky varhaisessa vanhemmuudessa. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOY, 71−94.

Pentikäinen, Marja 2005. Loputtomalla matkalla: kertomuksia pakolaisuudesta. Lassi Saressalo (toim.). Tampere: Etnika.

Pihko, Helena 2012. Kaltoinkohtelun vaikutus kehittyviin aivoihin. Teoksessa Annlis Söderholm & Satu Kivitie-Kallio (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 161–167.

Punainen Risti 2012–2013. Seitsemän periaatetta. Viitattu 20.10.2013. http://www.punainenristi.fi/tutustu-punaiseen-ristiin/suomen-punainen-risti/seitseman-periaatetta

Punainen Risti 2014. Mikä on Suomen Punainen Risti? Viitattu 4.2.2014. http://www.punainenristi.fi/tutustu-punaiseen-ristiin/suomen-punainen-risti

Punainen Risti i.a. Ystävätoiminnan toiminta-ajatus. Ystävätoiminnan materiaalit Viitattu 20.10.2013. http://rednet.punainenristi.fi/node/7458

Punamäki, Raija−Leena 2011. Vanhemmuuteen siirtyminen: raskausajan ja ensimmäisen vuoden kiintymyssuhteet. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOY, 95−114.

Päivärinta, Annemari; Seppälä, Anna & Lartama, Katri 2012. Tukiverkkoja: monikulttuurisen perhetyön ja ammatillisesti ohjatun vapaaehtoistoiminnan opas. Suomen Setlementtiliitto ry. Hämeenlinna: Setlementti.

Ristimäki, Päivi 2011. Lapsen etu vastaanottotoiminnan sosiaalityössä. Pro gradu -työ: Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.

Siitonen, Juha 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Väitöskirja. Oulu: Oulun yliopisto.

Sinkkonen, Jari 2011. Kiintymyssuhdehäiriöiden yhteydet psykopatologiaan. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOY, 245−270.

Sisäasianministeriö i.a. Maahanmuuttohallinto. Viitattu 22.4.2013. http://www.intermin.fi/fi/maahanmuutto/maahanmuuttohallinto

Sourander, Andre 2003. Refugee families during asylum seeking. Oslo: Nord J Psychiatry 2003/57, 203−207.

Sourander, Andre 2007. Turvapaikkaa hakevien pakolaislasten ja -nuorten mielenterveys Duodecim 2007, Vol. 123, no. 4, 479–485.

Säävälä, Minna 2013. Maahanmuutto perheilmiönä. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.) Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Tallinna:Gaudeamus, 101–122.

Söderholm, Annlis & Politi, Johanna 2012. Lapsen laiminlyönti. Teoksessa Annlis Söderholm & Satu Kivitie-Kallio (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 76–98.

Tamminen, Tuula 2001. Poikkeavat kiintymyssuhteet. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.): Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 234–249.

Tengman, Susanne & Laakso-Liukkonen, Ritva 2011. Turvapaikkapäätös ja lapsen etu. Teoksessa Salli Alanko, Irma Marttinen & Henna Mustonen (toim.) Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Tallinna: Yhteiset Lapsemme ry.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2014a. Kaventaja-verkkopalvelu. Viitattu 2.4.2014. http://www.thl.fi/fi_FI/web/kaventaja-fi/keinot/kasitteet

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014b. Dialogisuuden muodostaminen ammattilaisen ja perheen välillä. Kasvunkumppanit. Viitattu 23.3.2014. http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/tyon/periaatteet/dialogisuus_ammattilaisen_ja_perheen_valilla

Toikko, Timo & Rantanen, Teemu 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere: Tampere University Press.

Töytäri-Nyrhinen, Aija 2010. Hankekirjoittaminen verkostohankkeessa: projektin johtajan näkökulma teoksessa Pirjo Lambert & Liisa Vanhanen-

Nuutinen (toim.) Hankekirjoittaminen: välineitä hanketoimintaan ja opinnäytetyöhön. HAAGA-HELIAn julkaisusarja, Tutkimuksia, 1796-7627 ; 1/2010. Helsinki: HAAGA-HELIA ammattikorkeakoulu, 109–116.

Uchino, Bert 2004. Social Support and Physical Health. Understanding the Health Consequences of Relationships. New Haven, CT, USA: Yale University Press, (January 11, 2004).

van Gennep, Arnold, 2010. The rites of passage. (First publ. 1960) London: Routledge.

Veisterä, Anri 2014. Opinnäytetyöpäiväkirja.

Viitala, Riitta. 2009. Henkilöstöjohtaminen. Strateginen kilpailutekijä. Helsinki: Edita Publeshing Oy.

Vilkka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2004. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Williams, Philippa 2005. What is social support? A grounded theory of social interaction in the context of the new family. Department of Public Health. University of Adelaide. Viitattu 27.9.2013. http://digital.library.adelaide.edu.au/dspace/bitstream/2440/49476/1/02whole.pdf

LIITE 1: Materiaali vastaanottokeskuksille

Punainen Risti

Punainen Risti välittää koulutettuja ystäviä turvapaikkaa hakeville. Mikäli joku asiakkaistasi hyötyisi henkilökohtaisesta tukihenkilöstä, ota yhteyttä!

VAPAAEHTOINEN YSTÄVÄ
turvapaikanhakijoille

Selvitä asiakkaalle mitä tarkoittaa 'vapaaehtoinen ystävä', (ks. kääntöpuoli).

Lähetä SPR:lle ystäväpyyntö, josta käy ilmi vähintään asiakkaan: nimi, ikä ja kielitaito.

Saatuasi tiedon ystävän löytymisestä, auta sopimaan ensimmäinen tapaaminen.

Toiminta jatkuu asiakkaan ja vapaaehtoisen yhdessä sopimalla tavalla.

Helsingin ystävävälitys

helsingin.ystavavalitys@punainenristi.fi

Puh. 09 7268 0529

Soittoajat: Ma 9–12, ti klo 12–15, ke klo 16–19

Lähetä meili otsikolla **"Ystäväpyyntö turvapaikanhakijalle"** osoitteeseen: helsingin.ystavavalitys@punainenristi.fi. Kerro viestissä vähintään hakijan nimi, ikä ja kielitaito. Jos asiakas asuu yksityismajoituksessa, kerro myös asuinalue. Muukin tieto henkilöistä on tervetullutta, jotta löydämme mahdollisimman sopivan ystävän. Turvapaikanhakija voi lähettää ystäväpyynnön myös henkilökohtaisesti.

Perehdytämme vastaanottokeskuksissa toimivat vapaaehtoiset materiaalilla, jossa käymme läpi mitä turvapaikanhakijoiden kanssa ja vastaanottokeskuksissa toimiessa on hyvä ottaa huomioon.

Turvapaikanhakijalle tulisi selvittää että:

- ystävän kanssa vietetään aikaa tavallisten asioiden parissa, kuten:
  - ulkoillaan
  - tutustutaan lähiympäristöön ja paikallisiin tapoihin
  - keskustellaan ja kuunnellaan
- toiminta ei ole lastenhoitoa tms. apua, eikä turvapaikkaprosessiin liittyvissä kysymyksissä avustamista
- ystävä toimii omasta vapaasta tahdostaan tavallisen ihmisen tiedoin ja taidoin, eikä saa palkkaa tai korvaa ammattilaisia
- ystävä on vaitiolovelvollinen
- jos tapaamisen joutuu siirtämään tai perumaan, tulee siitä ilmoittaa ystävälle
- toiminnan voi lopettaa milloin tahansa

Punainen Risti

LIITE 2: Materiaali vapaaehtoisille

Vauvaperhe turvapaikanhakijana

YSTÄVÄTOIMINTA

Kiitos ja tervetuloa turvapaikanhakijaperheen ystäväksi. Lue liitteenä olevat ”Näin toimimme vastaanottokeskuksessa”-ohje ja ”Vapaaehtoissopimus”, niistä saat tärkeää tietoa toimintasi tueksi.

Mahdollisen yhteisen kielen puuttuminen askarruttaa aluksi monia. Monikulttuurisessa toiminnassa sinua ennen mukana olleet vakuuttavat kuitenkin pärjäävänsä sanattomalla viestinnällä ja muutamalla yhteisellä sanalla mainiosti. Ensitapaamiseen pyritään mahdollisesti saamaan mukaan tulkki, jotta voitte sopia tärkeistä asioista. Voit miettiä ensimmäiseen tapaamiseen valmiiksi kysymyksiä jotka tuntuvat tärkeiltä.

Kaikki eivät aluksi uskalla liikkua vieraassa maassa ja kaupungissa, tässä olet arvokas tuki. Pyri lähtemään perheen kanssa ulos tutustumaan lähiympäristöön.

Turvapaikanhakijoiden elämäntilanne on haastava, pienillä teoilla tuot helpotusta heidän arkeensa. Ystävällisen ihmisen kohtaaminen ja positiivisten asioiden kokeminen voivat kohentaa mielialaa pitkäksi aikaa.

Rooliisi Punaisen Ristin vapaaehtoisena ystävänä kuuluu:

KYLLÄ	YHTEISESTÄ SOPIMUKSESTA	EI
• Ole läsnä tavallisena ihmisenä, suomalaisista turvapaikanhakija tapaa usein vain viranomaisia. • Voit kertoa ja opastaa tavallisissa arjen asioissa, kuten säänmukaisessa pukeutumisessa, ruokailussa, liikkumisessa jne. • Tarjoa turvapaikanhakijalle mahdollisuuksia tutustua lähialueen ilmaiseen tai huokeaan toimintaan esim. leikkipuistot, kirpputorit, ilmaiset museopäivät jne. • Kerro SPR:n toiminnasta paikkakunnallasi. • Jos perhe siirretään toiselle paikkakunnalle, SPR:n piiritoimisto auttaa heitä saamaan uuden ystävän. • Sinulla on oikeus lopettaa ystävätoiminta milloin tahansa	• Henkilökohtaisten yhteystietojen vaihto. Jos et jostain syystä halua antaa henkilökohtaista puhelinnumeroasi, voitte sopia tapaamisia joitain kertoja eteenpäin. Sähköpostia voi myös pitää yhteydenpitovälineenä • Vierailut kotiisi voit sopia oman harkintasi mukaan. • Pidemmät retket ja matkat voivat olla hauskoja ja antoisia. Kustannukset sovitaan etukäteen.	• Et voi ottaa kantaa turvapaikkaprosessiin. Vältä kritisoimasta vastaanottokeskusten toimintaa. • Älä toimi asianajajana, byrokratia kuuluu vastaanottokeskuksen henkilökunnalle. • Ole varovainen ettet herätä perättömiä toiveita turvapaikan saamisesta. • SPR:n vapaaehtoisena et voi solmia romanttista suhdetta ystävääsi. Jos näin käy, sinun tulee luopua toiminnasta vastaanottokeskuksissa. • Ota huomioon vastatulleiden turvapaikanhakijoiden kulttuuritausta esim. pukeutumisessa ja jyrkkien mielipiteiden ilmaisemisessa.

Antoisia vapaaehtoistoiminnan hetkiä!

Punainen Risti

Lisätietoja ja tukea: Doinita Negruti, doinita.negruti@punainenristi.fi tai Vesa Kukkamaa, vesa.kukkamaa@punainenristi.fi

LIITE 3: Tietoa vapaaehtoisille vastaanottokeskuksesta

Punainen Risti

NÄIN TOIMIT VASTAANOTTOKESKUKSESSA

Olemme Punaisen Ristin vapaaehtoisia

Muista käyttää henkilötunnistekorttia, johon olet kirjoittanut nimesi. Näin sinut tunnistetaan Punaisen Ristin vapaaehtoiseksi eikä sekoiteta viranomaisiin tai talon henkilökuntaan. Kortti kertoo myös, että noudatat Punaisen Ristin yleismaailmallisia periaatteita. Varaudu todistamaan henkilöllisyytesi. Kortin saat ystävävälityksestä aloittaessasi toiminnan.

Uskonto ja politiikka

Uskontoon ja politiikkaan liittyvät asiat eivät kuulu Punaisen Ristin toimintaan. Kunnioita kunkin omaa vakaumusta äläkä tyrkytä omaa mielipidettäsi muille.

Salassapitovelvollisuus

Älä kerro ulkopuolisille asukkaiden henkilökohtaisia asioita. Vastaanottokeskuksessa käytämme asukkaista vain etunimiä. Kaikki eivät halua tulla tunnistetuksi. Kaikki muukin mitä näet ja kuulet jää vain sinun omaan tietoosi. Valokuvaus vastaanottokeskuksessa ei ole suotavaa. Jos kuitenkin haluat kuvata, on asianomaisilta ehdottomasti kysyttävä lupa. Mikäli aiot julkaista kuvan, on siitä mainittava erikseen.

Yhteydenpito

Tukea on aina tarvittaessa saatavilla. Milloin mikä tahansa toimintaan liittyvä asia askarruttaa voit kääntyä osastosi monikulttuurisuusvastaavan puoleen.

Kouluttautuminen ja jäsenyys

Kaikkien vapaaehtoisten toivotaan käyvän ystävätoiminnan peruskurssin joko ennen toiminnan aloittamista tai mahdollisimman pian sen jälkeen. Lisäksi suosittelemme Tulijan tukena -kurssia. Kannattaa myös liittyä Punaisen Ristin jäseneksi.

Punaisella Ristillä on kattava koulutusohjelma, jota kannattaa hyödyntää. Monikulttuurisuustyön kannalta hyödyllisiä kursseja ovat myös Järjestötoiminnan peruskurssi, Humanitaarisen oikeuden kurssi ja Henkisen tuen kurssi. Kurssit löydät Punaisen Ristin sivuilta 'Tule Mukaan' -linkin alta: **www.punainenristi.fi.**

Käyttäytyminen vastaanottokeskuksessa

Olemme talossa vierailijoita ja noudatamme vastaanottokeskuksen sääntöjä ja henkilökunnan ohjeita. Muista, että toiminta tapahtuu varsin monenlaisista olosuhteista tulleiden, hädänalaisessa asemassa olevien ihmisten parissa. Muista myös noudattaa henkilökunnan antamia turvallisuusohjeita.

Kunkin Helsingin vastaanottokeskuksessa toimivan vapaaehtoisen on oltava 18 vuotta täyttänyt.

LIITE 4: Vapaaehtoissopimus

Punainen Risti

Vapaaehtoinen

Vapaaehtoinen on henkilö, joka osallistuu omasta tahdostaan Suomen Punaisen Ristin vapaaehtoistoimintaan. Hän ei toimi saavuttaakseen materiaalista, poliittista tai taloudellista hyötyä. Vapaaehtoinen toimii palkatta "ihmiseltä ihmiselle".

Vapaaehtoisen tulee:

- toiminnallaan kunnioittaa Punaisen Ristin periaatteita
- toimia ihmisarvoa kunnioittaen
- järjestön mainetta ja uskottavuutta vahvistaen
- kohdella ihmisiä kunnioittavasti.

Vapaaehtoinen ei saa:

- käyttää hyväksi asemaansa vapaaehtoisena sopimattomalla tavalla
- missään olosuhteissa syrjiä henkilöä tai ryhmää sukupuolen, iän, etnisen alkuperän, uskonnon tai vakaumuksen, sukupuolisen suuntautumisen, vammaisuuden tai muun vastaavan syyn perusteella.

Vapaaehtoisella on oikeus:

- osallistua taitojensa ja kiinnostuksensa mukaisiin vapaaehtoistehtäviin
- saada tehtävässä tarvitsemansa koulutuksen, tiedon, ohjauksen ja tuen
- osallistua toiminnan suunnitteluun ja kehittämiseen
- toimia turvallisessa ympäristössä
- saada ja antaa palautetta
- lopettaa vapaaehtoistehtävässä toimiminen, jos hän ei ole siitä erityisemmin sopinut.

Vapaaehtoisella on velvollisuus:

- toimia Punaisen Ristin arvojen ja periaatteiden sekä sääntöjen mukaan
- toimia vapaaehtoistehtävässä sitoumuksensa mukaisesti osallistua tehtävän edellyttämään perehdytykseen ja koulutukseen
- tiedottaa toiminnassa havaitsemistaan puutteista tai vaaroista
- sitoutua tehtävän edellyttämään vaitioloon.

Järjestöllä on velvollisuus:

- ottaa vastaan vapaaehtoistoiminnasta kiinnostuneet ja pyrkiä etsimään heille heidän taitojensa mukaisia tehtäviä.
- tarjota vapaaehtoisille tehtävässä tarvitsemaansa perehdytystä, koulutusta ammatillista tukea ja ohjausta
- vakuuttaa vapaaehtoiset.

Järjestöllä on oikeus:

- valvoa toiminnan laatua, arvioida sen tehokkuutta ja päättää sen jatkamisesta
- valita vapaaehtoistehtäviin sopivia vapaaehtoisia
- lopettaa toiminta, jos se on Punaisen Ristin periaatteiden vastaista, laitonta tai se ei ole riittävän turvallista
- kannustaa vapaaehtoisia aktiivisesti jäsenyyteen.

Olen lukenut ja ymmärtänyt yllä olevan

Paikka ja aika _____

_____

Allekirjoitus ja nimenselvennys

LIITE 5: Viestintäsuunnitelma

VIESTINTÄSUUNNITELMA
Ystävätoiminta vastaanottokeskuksissa

PERUSTIEDOT

Viestintäsuunnitelma tehtiin yhteistyössä Helsingin kaupungin Sosiaali- ja terveysviraston alaisen Metsälän vastaanottokeskuksen kanssa. Tarkoituksena oli tiedottaa opinnäytetyön: VAUVA- JA PIENLAPSIPERHEET TURVAPAIKANHAKIJOINA - Vapaaehtoisen ystävätoiminnan kehittäminen, liittyvästä uudesta toimintamuodosta vastaanottokeskuksen henkilökunnalle sekä potentiaalisille vapaaehtoisille. Viestintäsuunnitelmaa olivat mukana laatimassa myös Ensi- ja turvakotien liiton Vauvaperhe turvapaikanhakijana -projektin projektityöntekijä, monikulttuurisuustoiminnan kehittäjä Punaisen Ristin Helsingin ja Uudenmaan piiritoimistosta.

Tämän viestintäsuunnitelman mukaiset toimenpiteet tullaan toteuttamaan 28.10. – 21.12.2013 välisenä aikana. Viestintäsuunnitelma toimi työpohjana yhteistyökokouksissa. Kaikki julkaistava materiaali tullaan tuottamaan Punaisen Ristin graafisten ohjeiden mukaisesti. Viestinnän vaikutusta edelleen arvioidaan opinnäytetyön kirjallisessa raportissa.

VIESTINNÄN TAVOITTEET JA TOIMENPITEET

Viestinnällä pyritään tekemään uusi toimintamuoto tunnetuksi kaikille kohderyhmille. Tavoitteena on saada ystävätoiminta pysyväksi osaksi olemassa olevia turvapaikanhakijoille suunnattuja tukimuotoja sekä vastaanottokeskuksissa että Punaisella Ristillä. Suunnitelmalla on kolme päätavoitetta: sitouttaminen, perehdyttäminen ja tiedottaminen.

2.1 Vastaanottokeskusten henkilökunnan ja johdon sitouttaminen

Kartoitimme viestinnän suunnittelussa mukana olevien tahojen kanssa tilannetta vastaanottokeskusten resursseista uuden toimintamuodon käyttöönotossa. Keskustelujen pohjalta mietimme hankkeeseen parhaiten soveltuvia sitouttamisen keinoja. Vastaanottokeskuksille tuotettiin materiaali, jossa kerrotaan miten toimia kun turvapaikanhakijalle halutaan vapaaehtoinen ystävä. Punainen Risti tulee vapaaehtoistoiminnan suunnittelupalavereissa kertomaan toiminnasta ja jakamaa n tukimateriaalin.

2.2 Sisäinen tiedotus Punaisella Ristillä

Punaisella Ristillä on monia olemassa olevia tiedotuskanavia, joita hyödynsimme. Alkuun piiritoimiston tuella tiedotetaan paikallisosastoihin ja niiden ystävävälityksiin uudesta toiminnasta. Tavoitteena on saada osastot tarjoamaan toimintaa monikulttuurisuudesta kiinnostuneille vapaaehtoisille. SPR:n nettisivuille lisättiin ystävätoiminnasta kertovaan osuuteen turvapaikanhakijan tukena toimiminen. SPR:n omia tiedotteita, sidosryhmälehtiä, sosiaalista mediaa ja laaja kurssitarjontaa tullaan käyttämään hyväksi. Punaiselle Ristille laadittiin muistilista, mihin kaikkialle tiedotetaan.

- pääkaupunkiseudun Ystävävälitykset
- Nettisivujen päivitys, redcross.fi & RedNet
- Monikulttuurisuustoiminnasta kertovien esitteiden päivitys
- Lehdistötiedote, omat sidosryhmälehdet
- Facebook ja muu sosiaalinen media
- Rekrytointi aiheeseen liittyvien kurssien yhteydessä
- Ilmoitukset, mainokset

2.3 Vapaaehtoisen tukihenkilön perehdyttämismateriaali

Materiaali suunniteltiin yhteistyössä hankkeessa mukana olevien tahojen kanssa. Siihen koottiin lyhyesti tietoa vapaaehtoisen roolista, turvapaikanhakijan tukihenkilönä toimimisen erityispiirteistä sekä tietoa mitä perheiden kanssa yleisesti voi tehdä. Perehdyttämismateriaalin suunnittelussa käytettiin hyväksi pilottivaiheessa mukana olleita vapaaehtoisia. Heiltä kysyttiin mielipidettä ennen materiaalin tekoa, minkälaisen informaation he kokisivat tärkeäksi. Jonkin aikaa toimittuaan he pääsivät arvioimaan valmista sisältöä ja antamaan kehittämisehdotuksia.

2.4 Markkinoinnin suunnittelu ja toteutus

Kävimme neuvotteluja Punaisen Ristin kanssa, minkälaisin resurssein he olivat valmiita panostamaan uudesta toimintamuodosta tiedottamiseen. Ensisijainen panostus on yllä avattujen materiaalien painaminen ja jakaminen. Alustavia keskusteluja muunkin median käytöstä oli. Ulkoinen markkinointi tulee ajoittumaan opinnäytetyön valmistumisen jälkeen, jolloin ystävätoimintaa on tarkoitus laajentaa koskemaan kaikkia turvapaikanhakijoita, eikä vain vauvaperheitä.

VIESTINNÄN KOHDERYHMÄT

Sisäistä tiedotusta tarvitaan sekä Punaisella Ristillä että Vastaanottokeskuksissa. Ulkoista viestintää tarvitaan potentiaalisten vapaaehtoisten löytämiseksi. Viestinnän ydinsanoma on kaksijakoinen. Vastaanottokeskusten suuntaan sanoma on, että tukimuoto on tarpeellinen ja turvapaikanhakijavauvaperheen hyvinvointia lisäävä. Vapaaehtoisten rekrytoinnissa korostuvat SPR:n yleiset ystävätoiminnassa käytetyt viestit oman ajan

antamisesta yksinäisyyttä lievittämään. Tässä tapauksessa korostuu avun antaminen erityisen haavoittuvassa asemassa oleville ihmisille.

VIESTINNÄN KANAVAT, VASTUUT JA AIKATAULU

4.1 SPR:n kautta kulkeva viestintä

VALMIS MENNESSÄ

- Tiedottaminen pääkaupunkiseudun Ystävävälityksille

VASTUUHENKILÖ:_____ _____

- Nettisivujen päivitys, redcross.fi & rednet

VASTUUHENKILÖ:_____ _____

- Monikulttuurisuustoiminnasta kertovien esitteiden päivitys

VASTUUHENKILÖ:_____ _____

- Lehdistötiedote, omat sidosryhmälehdet

VASTUUHENKILÖ:_____ _____

- Facebook ja muu sosiaalinen media

VASTUUHENKILÖ:_____ _____

- Rekrytointi aiheeseen liittyvien kurssien yhteydessä

VASTUUHENKILÖ:_____ _____

- Ilmoitukset, mainokset

VASTUUHENKILÖ:_____ _____

4.2 Vastaanottokeskuksille suunnattu viestintä

VALMIS MENNESSÄ

- Tiedonkeruu ja sisällön tuotanto

VASTUUHENKILÖ:_____ _____

- Sisällön tuotanto ja taitto

VASTUUHENKILÖ:_____ _____

- Jakaminen

VASTUUHENKILÖ:_____ _____

4.3 Vapaaehtoisen perehdytysmateriaali

VALMIS MENNESSÄ

- Tiedon keruu

VASTUUHENKILÖ:_____ _____

- Sisällön tuotanto ja taitto

VASTUUHENKILÖ:_____ _____

- Jakaminen

VASTUUHENKILÖ:_____ _____

BUDJETTI

Hankkeen tuotoksena syntyvien materiaalien tulostamisesta/painamisesta aiheutuvat kulut maksaa Punaisen Ristin Helsingin ja Uudenmaan piiri. Muut hankkeesta aiheutuvat kulut jäävät opinnäytetyön tekijöiden maksettaviksi.